

II RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 228 (11).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek 13. mail 1925. a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 79 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: sõjaminister **J. Soots**, teedeminister **K. Wirma**, töö-
hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, põllutöö-
minister **A. Kerem**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, Tartu ülikooli kuraator **P. Pöld**.

P ä e w a k o r d :

1. Heakorra ja julgeoleku seaduse täiendamise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

2. Eesti wabariigi Tartu ülikooli seadus — II lugemisel.

3. Üüriseaduse muutmise ja ärakootamise seadus — üüriseaduse komisjoni ettepanek.

4. Üüriseaduse muutmise seaduseelnõu — üüriseaduse komisjoni ettepanek.

5. Riigikogu poolt 2. detsembril 1921. aastal wastuwõetud üüriseaduse muutmise seaduseelnõu — üüriseaduse komisjoni ettepanek.

6. Küütide määruse § 6. muutmise seadus — II lugemisel.

7. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus — III lugemisel.

8. Matmispaikade seadus — üldkommissjoni ettepanek.

9. Usutunnistuslikkude ühingute ja nende liitude seadus — üldkommissjoni ettepanek.

10. Perekonnaseisu seadus — üldkommissjoni ettepanek.

11. Perekonnaseisu seaduse maksmapanemise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Koosolek algab kell 5.20. min.

1. Päewakorra täiendamine ja muutmise. Juhataja **J. Tõnisson**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu

liigetele kätte saadetud. Päewakorra täiendamiseks on rkl. M. Martinson'i poolt tulnud kirjalik ettepanek, wõtta 1. päewakorra-punktiks komisjonide täiendawad walimised.

J. Woiman (sd.): Ma teen ettepaneku tänasest päewakorrast ära wõtta esiteks üüriseaduse muutmise ja ärakootamise seaduseelnõu, 2) üüriseaduse muutmise seaduseelnõu ja 3) Riigikogu poolt 2. detsembril 1921. aastal wastuwõetud üüriseaduse muutmise seaduseelnõu.

Wanematekogu poolt on wastu wõetud otsus, millega terve rida seaduseelnõusid kiireks tunnustatud, mida tahtakse käesolewal istungjärgul läbi wiia. Nende hulgas ei ole üüriseadus ette nähtud. Peale selle jättis wanematekogu veel lahtiseks need küsimused ja seaduseelnõud, mida Wabariigi Walitsus tunnistas kiireks. Wabariigi Walitsus ei ole üüriseadust kiireks tunnistanud.

Sellepärast teen mina ettepaneku arutamisele wõtta need seaduseelnõud, mis kiireks on tunnustatud, ja need kolm seaduseelnõu päewakorrast välja jätta.

A. Jõeäär (sd.): Panen ette päewakorda täiendada, päewakorda 2. punktina wõttes „Kohtute asutamise seaduse 406³ muutmise seadus.“

See seadus on üldkommissjoni poolt wastu wõetud paar nädalat tagasi ja ta on wõrdlemisi õige rutuline ja wäga lühikene seadus. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas wanematekogu selle seaduseelnõu rutuliseks tunnistas?) Kas wanematekogu selle seaduseelnõu rutuliseks on tunnistanud wõi mitte, selle kohta ei tea ma midagi kindlat öelda. Wõin aga tähendada, et see on lühikene, ühe paragrahwiline seadus ja suuri waidlusi ei tekita. Kui aga seda seaduseelnõu päewakorda ei wõeta, siis peab ta arwatawasti sügiseseks istungjärguks jääma, kuid oma iseloomu poolest on ta siiski sarnane, mis kiiret wastuwõtmist wajab. Walitsus on selle sea-

duseelnõuga nõus olnud, ja ma arwan, et see ettepanek peaks wastu võetama.

Juhataja **J. Tõnisson**: Kõigepealt tuleb hääletamisele rkl. M. Martinson'i ettepanek, võtta 1, päewakorrapunktiks komisjonide täiendawad walimised. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu võetud.

Teiseks tuleb hääletamisele rkl. Jõeäär'i ettepanek päewakorra 2. punktiks võtta „Kohtute asutamise seaduse 406^a muutmise seadus.“ (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 26 häält, wastu — 27, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Woiman'i ettepanek, päewakorrast ära võtta 1) üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus, 2) üüriseaduse muutmise seaduseelnõu ja 3) Riigikogu poolt 2. detsembril 1921. a. wastu võetud üüriseaduse muutmise seaduseelnõu. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 24 häält, wastu — 27. (Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. Palun sedelid välja jagada. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: ettepaneku poolt on 33 häält, wastu — 25, erapooletuid — 2, seega on ettepanek wastu võetud.

Seega on päewakord täielikult wastu võetud.

2. Riigi majandusnõukogu ja komisjonide täiendawad walimised.

Juhataja **J. Tõnisson**: Põllumeestekogude Riigikogu rühma nimel on rkl. Martinson'i poolt ette pandud üldkommissjoni walida rkl. Holberg'i asemele rkl. Järwe. Maa-kommissjoni rkl. Jürman'i asemele rkl. Sepp.

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel on rkl. Woiman'i poolt ettepanek tehtud riigi majandusnõukogusse walida rkl. Martna asemele rkl. Peterson; üldkommissjoni walida rkl. Rei asemele rkl. Schütz.

Kas soowitakse lahus hääletamist? (Hüüded: Korraga!) Soowitakse korraga hääletamist. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepaned kandidaadid wastawastesse komisjonidesse walitud.

3. Heakorra ja julgeoleku seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.

Üldkommissjoni aruandja K. Kornel puudub. Sõna on üldkommissjoni abiesimehel K. Tamm'el aruandjana.

Aruandja **K. Tamm**: Käesolewa seadusega keelatakse ära isikutel, kellel puudub amet wõi kutse wõõraid asju ajada, töõnduslikult igasuguste amet-wõi kohtuasutustele määratud kirjatõõde walimistamine, samuti juriidiline nõõdmine wõõrastes asjades.

Nimelt on Wabariigi Walitsusel andmed olemas, et palwekirjade kontorid korratult töõtawad, neil ei ole asjatundmist ja nad on tihti wäga puudulikud ning sellega kutsuwad esile wäga suurt pahameelt seltskonnas. Olla suuri korralagedusi ette tulnud ja ei ole nimetatud kontoorite töõ soowitawaid tagajärge andnud. Üldkommissjon ühines täiesti sisuliselt nende motiividega, mis Wabariigi Walitsus oma seletuskirjas selles asjas oli esitanud, ja wõttis üksmeelselt käesolewa seaduse wastu.

Ettetõõdud põhjustel teen üldkommissjoni nimel ettepaneku seaduseelnõu I lugemisel wastu võtta.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on käesolew seaduseelnõu I lugemisel wastu võetud.

4. Eesti wabariigi Tartu ülikooli seadus — II lugemisel.

Arutamisel on § 7 ja lisa § 7 juurde. Järjekorras on sõna rkl. Zimmerman'il.

J. Zimmerman (tõer.): Tartu ülikooli loomaarsti teaduskonna kohta on komisjonides kaunis palju mõttewaheust olnud. On ka ettepanekuid tehtud see teaduskond täitsa kinni panna, kuid on ikkagi otsustatud teda jätta. Üksmeelne arwamine on olnud, kui see teaduskond alale jääb, siis tuleb teda niwiisi korraldada, et ta meie oludele wastab.

Teaduskond on moodustatud endisest loomaarsti instituudist, mis oli asutatud Wene walitsuse poolt sõjawäe otstarbeks, et sõjawäele loomaarste saada. Meie maal on praegu karjakaswatamisel suur tähtsus ja weistehaigusi ei uurita sedawõrd, kui seda tarwis oleks. Kõik maad, kes meiega wõistlewad karjasaaduste müügi alal, on omale ülikoolidesse weiste-

haiguste alal üles seadnud wastawa professuuri. Ka meie peaksime seda tegema. Sellepärast teen ma ettepaneku, loomaars-titeaduskonda uus professor üles võtta weistehaiguste alal. Kui öeldakse, et meie kulud selle läbi kaswawad, siis on see õige. Kui aga arwatakse, et kulud selle läbi suuremaks lähewad, kui meie kanda jõuame, siis arwan mina, et üli-kooli erikomisjoni poolt wastuwõetud ühe prosektori koha wõiks ennem ära jätta, kui weistehaiguste professuuri. Professor weistehaiguste alal tuleks tingimata sisse võtta. Mina ei tee küll niisugust ettepanekut, et prosektori koht wõiks ära jääda, sest hea on, kui ka see on olemas, kuid tähtsam on siiski profes-suur weistehaiguste alal. Mina arwan, et on tarwis sisse võtta nimelt professor aga mitte dotsentuur, sest õppejõud, kes sinna ametisse läheb, peab teadma, et ta ka tulewikus edasi töötada saab sel eri-alal. Kui aga asutada dotsentuur, siis teab see õppejõud, et ta seal esialgu töö-tab, kuid pärast peab minema kas kirur-gia wõi sisemiste haiguste peale üle, kui ta tahab professoriks saada. Profes-suuri koht peab tingimata olema, et wõi-malust anda oma töösse süweneda ja nagu kuulda, on wastaw kandidaat juba väljamaal ennast täiendamas.

Tartu ülikooli kuraator **P. Põld**: Lugupeetud rahwaasemikud! Siin on selle § 7-da puhul mitmed küsi-mused üles wõetud ülikooli õppekohtade täiendamise suhtes. Need küsimused on ka erikomisjonis põhjalikult arutamisel olnud, ja seal leiti tol korral lõpulikult, et esialgu warajane on neid asju üles võtta. Üldiselt oleks aga raske rääkida mingi-suguse õppekoha wastu, sest mida rohkem erialadel wõi üksikutes teadustes tööta-takse, seda paremaks saab asi **arene-da**. Kui meie terwelt oma ülikooli ehitust waatame sellest seisukohast, kuidas üksi-kud teaduskonnad kateedrite arwu poo-lest wastamisi suhtuwad, mis proport-sioonis õppejõud tööga koormatud on ja kuipalju lootust on üht ja teist õppekohta täita, siis tõuseb nende uute õppekohtade kohta kahtlus, mis sunnib esialgu sel-lest kawatsusest keelduma. Siin on ette-panek tehtud, et oleks tarwis õigustea-duskonnas luua Eesti majandusajaloo õppetool. See õppetool oma loomu poolst kui ajalooline õppetool, oleks kõige koha-sem filosoofia teaduskonnas, sest oma

uurimise meetodi ja uurimise põhimõtete poolst kuulub see täiesti ajaloo-keele-teaduskonda. Seal tehakse juba tegemist Eesti ajaloo kateedril ja tema kõrwal olewal dotsentuuril nende küsimustega. Selle õppetooli üles wõtmisel on mitmesu-gused raskused. Meil ei ole senni isikuid, kes oleksid selle asjaga tegemist teinud, ja ei ole ka neid niipalju ette näha, sest meil on ajaloolastest senniajani suur põud ja oleme waewalt hädalisemaid tarwidusi filosoofia teaduskonnas kuidagiwiisi suut-nud rahuldada. Kui tahetakse pealegi ju-ristide õppekawasse võtta Eesti ma-jandusajalugu, siis oleks see esialgu suu-remaks koormatuseks õigusteaduskonna üliõpilastele. Sama tuleb öelda sotsio-loogia õppetooli kohta: ka seal ei ole meil kedagi ette näha, kes seda kohta täita wõiks, ja seisaks see koht nii aastate kaupa tühi. Meil on igatahes noori ju-riste tõusmas, on ette walmistumas mit-medki mehed; praegu saadetakse kaks meest pikemaks ajaks wäljamaale, üks Itaaliasse ja teine Wiini, aga igatahes selle õppetooli peale ei oleks meil veel kedagi kohast isikut leida. Peaks aga tulewikus meil tarwidus selle järele terawamaks tõusma, siis wõime meie igal ajal was-tawa õppetooli luua, sest eriseadusega on see kerge läbi wiia, kui tarwidus selle kohta selgunud on. Minu arwates on sei-sukord ülepea sarnane, et meie juristlik haridus wajab veel kõige põhjalikumat ja kõikkülgset läbikaalumist, ei ole asi sel-lelt seisukohalt veel sugugi küps.

Edasi on siin kõneldud Läti lektoraadi asutamisest, mis igatepidi soowitaw asi on, ja mille kohta nüüd ainult headmeelt wõib tunda.

Õigusteaduslikkudest õppetoolidest kõ-neledes puudutas härra Jans terwet õi-gusteaduskonna seisukorda ja ütles, et siin wanadest Wene eeskujudest ikka veel lahti ei ole saadud. Peab ütleva, et meil veel wäga palju sellest järel on, sellepärast et terwe meie õiguslik kor-raldus lähtub veel Wene korraldustest ja seadustest, kuid meil on ka mitmeski asjas oma korraldused loodud, näiteks terwe õpetuse järjestus on teistsugune, kui ta Wene ajal oli. Meil ei ole seda kindlat kursuslikku süsteemi läbi wiidud, mis seal oli, peale selle ei ole asi nõnda, et seal oleks ainult Wene riigi ajaloo ase-mele wõetud Eesti riigiõigus, wõi et oleks seal kirikuõigus wälja jäetud. Meil püü-takse just kõigil kateedritel meie õigust

silmas pidada, sellesse süveneda ja sellelt seisukohalt asju waadata.

On kõnealla wõetud ka Wene keele küsimus meie õigusteaduskonnas, ühenduses terve hariduspoliitikaga. Kahtlemata on see üks raske küsimus selles mõttes, et meie juristid ilma Wene keele läbi ei saa, ja Wene keele tundmine igatahes õiguse õpetamises ja õiguseajaloo arusaamiseks kaua aega tingimata tarwilik on. Aga sellest ei ole veel tingitud nõue, et peaks sellepärast ka keskkoolides Wene keel sunduslikuks tehtama. Meil on ülepea keskkoolides keelte suhtes suur wankumine olnud: kord oli esimeseks wõöraks keeleks Inglise keel, kord Saksa keel; ja kui meie nüüd peaksime Wene keele kõigile sunduslikuks tegema, siis satuksime jälle täitsa uuele alusele, mis selles mõttes küsitaw on, et meil tulewikus ometi Wene keel see keel ei ole, mille kaudu meie ammutame wõõrsilt suuremal määral uut kultuurilist materjaali. Selleks on ikka mingisugune suur ilmakeel, eestkätt Saksa ja Inglise keel, mille pärast Wene keel üldiselt kõrwale jääb ja meie teda sunduslikuna keskkooli sisse wõtta ei saa. Kui meie aga puhtpraktiliselt selle asja peale waatame, wälja minnes tõsiolust, et meil lõpetab praegu aastas umbes 2000 isikut keskkooli, tulewikus wõib olla ka rohkem, ja nendest 2000-st astub õigusteaduskonda praegu umbes 200, see on 10%, siis ei wõiks ometi mitte selle 10% pärast nõudma hakata, et oleks kõigil, kes keskkooli lõpetawad, tarwis hakata Wene keelt õppima, ja sellepärast meie terwet keelepoliitikat rewideerida. Meie wõõrastekeelte õppimine keskkoolides on eestkätt just selle tähendusega, et nende kaudu meie omale sillad loome Lääne-Euroopa suurematesse ilmakultuuridesse, kust meie siis just uusi tunnetusi ja uusi kultuuraineid ammutame. Ja sellelt seisukohalt waadates ei tingiks igatahes see Wene keele nõudmine üliõpilastelt muudatusi terwes keskkooli korralduses. Iseenesest on ülikoolis see asi ju wõrdlemisi lihtne korraldada. Muidugi tuleb määrata sellejuures teatud aeg, mille jooksul üliõpilane peab selle keele omandanud olema. Ta ei tarwitse teda mitte kõigis finessides tundma õppida, ei tarwitse seal mitte Wene kirjandust õppida, nagu meie ise oleme õppinud, Pushkinid ja Tolstoid läbi wõtta. Temal on tarwis keelit tunda niipalju, et tema igasugusest tekstist aru

saaks, iseäranis juriidilisest, ja seda seletada oskaks. Ja seda jõuab ülikoolis ka wäga hästi, nagu seda suudetakse raskeimate keelte, Ladina, Heebrea ja Kreeka keele juures.

Edasi on siin sel puhul kõreldud sellest, et meil ülikoolis ei olewat küllalt hoolt kantud õppejõudude järeltulewase põlwe eest; olewat tarwis alati meelde tuletada, et meil peab Eesti ülikool olema. Ma tahaksin ainult selle peale tähelpanu juhtida, et meil tänawu aasta kulutatakse selleks otstarbeks terwelt neli miljonit, see on riigisummadest 2½ miljonit, ja peale selle kulutab ülikool oma erisummadest 1½ miljonit. Minu arwates on see nii suur summa, et meie sellest palju kaugemale minna ei saa. Teiseks tuleb silmas pidada, et kui ka meie veel raha juurde saaksime ja rohkem selle peale tahaksime ohwerdada, siis meil ometi ei leiduks igakord inimesi, keda meie selleks kasutada wõime. Meil on kohtasid, mille jaoks tingimata peaks stipendiaate ette nägema, aga meil neid ometi ei ole, kuna mõne teise koha peale on neid mitu. Sellepärast ei ole küsimus sugugi nii wäga lihtne lahendada. Meie ei saa pealegi igale õppetoolile luua paralleelselt ühte stipendiaadi kohta, sest see paneks riigikassale liiga raske koorma peale, mida see kanda ei suudaks. Ometi, kui selles mastaabis, nagu praegu ülikool asju teostab, ka edaspidi püütakse uute õppejõudude ettewalmistamist edasi wiia, siis olen kindlasti weendunud, et asi täiesti edukalt wõib edasi minna, sest siis oleme meie, kui mitte iga wõimaluse, siis vähemalt praegu ettenähtawate raskuste wastu kindlustatud. Sest meil on palju inimesi, kes end teaduslikule elukutsele ette walmistawad, ka veel peale stipendiaatide, ja nimelt terve rida assistente. Mitmedki nendest saawad erilist teotust ülikooli poolt, et ennast suwewaheagadel wäljamaal teaduslikult täiendada ja pärast doktoriks saades priwaatdentsendina ülikoolis tegutsema hakata.

Mis puutub wiimasesse ettepanekusse, nimelt et tuleks luua eriõppetool weistehaiguse jaoks, siis oleks mul selle kohta tähendada, et meil loomaarsti teaduskond — selle õppetoolide arwust on meil juba ennem kõneldud — wõrdlemisi hästi õpekohtadega warustatud on meie rahwa arwu ja ülikooli suuruse kohta. Mina olen juba waremalt selle peale tähelpanu juhtinud, et Rootsi loomaarsti instituut

Stokholmis, kõigist 8 professoriga töötab ja kõik nõuded rahuldab. Meil on rida professuure ja dotsentuuride loodud, nii et meil õppejõudude arv üldiselt palju suurem on. Mis puutub ettepanud õppetooli paigutusesse teaduskonda, siis peab tähendama, et meie loomaarsti teaduskonna kateedrid hoopis teiste printsiipide järele on jaotatud. Meil on üldiselt asi nõnda seatud, et ühel õppetoolil tehakse tegemist sisehaigustega, eripatoloogiaga, teisel — üldise patoloogiaga. Peale selle on veel olemas erioppetool kirurgia jaoks ja külgehakkawate haiguste jaoks. Sisehaigused on koondatud seega enam-wähem ühe kateedri juurde ja nii kuuluksid weistehaigused täiesti loomulikult sisehaiguste juurde. Tahetakse aga seda asja eriliselt rõhutada, siis võib see väga hästi sündida mingi olemasolewa dotsentuuri kaudu. Meil on praegu neid terwelt 5. Dotsentuuride jaotus ei ole sugugi igaweseks kinni naelutatud nende nimetustega, mida nad praegu kannawad, nii et seal ei võiks mingisuguseid muudatusi ette wõtta. Ülikooli põhikirja § 7. kui ma ei eksi, näeb koguni ette, et Wabariigi Walitsuse loaga ülikooli wastawa teaduskonna ettepanekul võib kateedrite ülesandeid sootu teisiti jaotada. Kateedrite arv ja nende ülesanded woiwad seega veel muutuda ja peawadki muutuma. Õppekohtade nimekirja nagu ta esitatud, on kateedrite nimetused ses mõttes üles wõetud, et ära näidata, misugused tarwidused esialgu on. Et need tarwidused tulewikus teisiti woiwad kujuneda, see on wõimalik, kuidas — seda näitab elu ise, kui antakse aga arenemiseks aega. Igatahes on meie loomaarsti-teaduskond meie kohta suur ja kallis küll. Kui öeldakse, et põllumeestel seiswat loomades suur wäärtus, siis peab meelde tuletama, et nende asjadega, millega tegemist teeb loomaarsti-teaduskond, tegemist teeb ka veel põllumajandus-teaduskond. Meie peame neid mõlemaid teaduskondi teatud ühenduses waatama ja neid mõlemaid ühenduses wõttes saame õige suure teaduskonna, mille kogutegevus põllumehe tarwiduste rahuldamisele on juhitud. Muidugi, võib öelda, ei teeks ju kahju, kui rohkem spetsialiseerutakse, kuid see võib ka praeguste dotsentuuride piirides sündida. Ja kui iga dotsentuur ka wäljawaadet ei paku professoriks saamiseks, siis peab tähendama, et kui tulewikus dotsentide palgad paranewad,

ka sarnasel kohal eluaeg võib olla, ilma et hädalist vajadust oleks paremat teenistust otsida. Sellest seisukohast waadates ei ole härra Zimmerman'i ettepanek wastuwõetaw.

J. Jans (sd.): Mina tahaksin ühes puiktis härra ülikooli kuraatorile wastu waielda, see oleks Wene keele küsimus Tartu ülikoolis ja ka keskkoolides. (Wahelhüüe paremalt poolt: Asjata!) Võib olla on see praegu asjata, aga tulewikus, kui inimesed selle küsimuse üle järele mõtlema hakkawad, muutub ehk asi. Härra ülikooli kuraator tähendas, et Eesti majandusajaloo õppetooli ei saawat sellepärast asutada, et selle ainega keegi tegemist pole teinud ja sellepärast inimest wõimalik leida ei ole, kes loenguid peaks. See on väga kahju, et sel alal tööd tehtud ei ole. Sest kui meil see õppetool oleks, siis poleks niisugune seisukoht Wene keele ja üldse Wenemaa wastu wõimalik, nagu seda Tartu ülikooli esitajad on wõtnud. (J. Hünerson, põl.: No mis neil Wenemaa wastu võib olla?) Kui öeldakse, et Wene keelt meil tarwis ei ole, waid selle keele asemele peab astuma mõni suur ilmakeel, siis leian mina, et sellega on ära tähendatud meie tulewased suhted meie suure naabriga. Minul on teada ajaloo, et Hansa ühing omal ajal mitu korda ühe aastasaja jooksul küsimust arutas, kellele lubada Wene keelt õppida ja kellele mitte ja ikka tehti otsus, et hollandlastele ja inglastele tingimata tuleb takistusi teha Wene keele õppimisel sellepärast, et nemad Wene keelt osates Wenemaaga otsekohe kaubanduslikkusesse suhetesse astuwad ja Hansa linnad, eriti Eesti piirkonnas olewad linnad, majanduslikule langusele wastu lähaksid. Kui aga nüüd mõni aastasada pärast Hansa ühingu, arwamist awaldatakse, et meil Wene keelt enam tarwis ei ole ja et õppigu seda inglased wõi ameeriklased, siis minule näib, et sellest paiskab meie majandusliku seisukoha, majandusliku geograafia ja majandusliku ajaloo mittetundmine. Mina leian, et meie oleme geograafiliselt meie suure naabri Wenemaaga seotud ja kuskile meie tema külje alt ei pääse. See on paratamata, et Wenemaa meile majanduslikuks tagamaaks on. Meie majanduse alal tegutsewad isikud projekteeriwad raudteid, mis peawad meid Moskwaga ja Siberiga

ühendama, kuid meie haridustegelased otsustawad, et meil Wene keelt — seda läbikäimise wahendit naabrina — tarwis ei ole. Mina leian sellepärast, et meie haridustegelased meid majandusliku pankroti wastu ette walmistawad. Kuid see küsimus täna põhjalikuma arutamise alla ei kuulu, mina tähendan ainult seisukohad ära. Eile aga räägiti selle üle, kuidas sellega, et Wene keel meie keskkoolidest ära jäetud, meie peaasjalikult talutaredest tulewatel üliõpilastelt võimalus wõetakse meie Tartu ülikoolis edasi jõuda ja haridust saada.

Ülikooli õigusteaduse fakulteed — tema esitaja dekaani isikus — on küsimuse üles tõstnud, kuidas seda seisukorda parandada. Mina leian ka, et kuna meil praegu seadusandlus suuremalt osalt Wene keeles on, siis on arusaamatu, kuidaswiisi õigusteadlased, kes Wene keelt ei oska, ülepea adwokaatidena wõi kohtunikudena tegutseda wõiwad, rääkimata sellest, et meie suurest naabrist arusaamine täitsa kõrwale peab jääma. Ka leian mina imeliku olewat, et Wene keelt, 130-miljonilise rahwa ja oma maaala poolest kõige suurema maailma riigi, wõi vähemalt ilmariikide seas esimeses reas seiswa maa — Wenemaa keelt juletakse seada teiste maailma keelte kõrwal mingisugusele wiimasele wõi halwakspanewale astmele. Ta nagu ei olekski kultuurkeel, nagu ei olekski suure rahwa keel. Mina arwan, et selles küsimuses meie haridustegelased lasewad end juhtida poliitilise wastumeelsuse tunde enamlaste wastu, kuid inimesed, kes wähegi teaduslikult asja juurde asuwad, ei tohi möödaminewast nähtusest end kaasa kiskuda lasta ja selle järele weel koguni meie rahwa hariduspoliitikat juhtida püüda. Mina ei waidle praegu enam pikemalt selle küsimuse üle. Edasi teeksin mõned tähendused selle kohta, mispärast eriti just sotsiaaldemokraadid Tartu ülikoolis Eesti keele võimalikult rutulist õppekeeleks tegemist nõuawad. Sellepärast, et proletaarlastel ei ole mitte võimalik niipalju aega ja jõudu keelte äraõppimise peale kulutada, kui rikkamatest rahwakihtidest tulewatel üliõpilastel, mispärast nad hariduse saamises otsekohe takistatud on, kui wõõras keel õppekeeleks edasi jääb. Kuid mina tähendaksin sellejuures, et mina mingil tingimusel ei taha rääkida wõõrast rahwusest õppejõudude wastu Tartu ülikoolis, waid

mina toonitan ainult seda, et nad võimalikult pea Eesti keele ära õpiksid ja selles keeles õpetust andma hakkaksid. Eriti õigusteaduskonnas oleks see maksew, sest ei taha uskuda, et professorid, kes Eesti keelt ei oska wõi koguni ka Wene keelt mitte, et nad wõiksid tõepoolest teaduse kõrguselt õpetada oma teadust, kuna nad tema objekti, rahwust ja tema seadusandlust, ei tunne. Kuid mina waidlen tingimata niisuguse rahwusluse wastu, nagu see wiimasel ajal on ilmsiks tunud kodanlikus ajakirjanduses, kus uhte Saksa soost õppejõudu, nimelt botaanikut dr. Spohri taga kiusatakse. Teda kiusatakse sellepärast taga, et ta sakslane olla. Tema on meie maalt — Pärnust ja oskab wäga hästi Eesti keelt, olles oma alal ka ainukene, keda wastawale õppetoolile omamaa inimestest nimetada wõib. (J. Hünerson, põl.: See ei ole tema rahwuse wastu.) Mina ei tea mille wastu, aga kodanlikud ajalehed trükiwad ilma mingisuguse märkusest wastawad kirjutused ära ja tungiwad niisugusel kujul tema kallale, et päris piinlik on seda lugeda. (J. Hünerson, põl.: Üks trükib, teine ei trüki.) Mina pean igatahes oma kohuseks öelda, et mitte kahtlus ei tekiks, nagu oleksin mina niisuguse marurahwuslikul wõi isiklikul alusel ettewõetud sõjakäiguga nõus. Mina leian, et see sõjakäik doktor Spohri wastu ülekohtune on.

Haridusminister H. B. Rahamägi: Rkl. Jans'i poolt tehtud parandustega wõib nii mõneski osas nõus olla. Muuseas Läti keele lektoraadi asutamiseega. Edasi: kui Riigikogu tarwilikuks ja võimalikuks leiab rohkem krediite võimaldada õppetoolide juurdeasutamiseks, selle wastu ka midagi olla ei wõi. (A. Tupits, põl.: Kuidas walitsus?) Walitsusel selle wastu midagi ei ole, mida rohkem teadusesse süwene-takse, seda parem; kuid see oleneb muudugi krediitidest ära. Mis puutub aga Wene keelesse, siis oleks minul siin niipalju öelda, et meil tuleb rohkem Euroopa poole waadata, mitte aga ida poole ja meil tuleb keskkoolides silmas pidada neid keeli, mis suurema kultuuri juurde wiiwad, aga mitte seda keelt, mis vähema kultuuri juurde wiib, kui ka naabruses seda keelt ei kõneldaks. Kui nüüd üliõpilasel mõnda keelt waja on teada, siis tuleb see keel ära õppida ülikoolis

wiibimise puhul. Meil on teistes teaduskondades ka sarnaseid situatsioone, kus üliõpilased peavad esimesel aastal ära õppima teise keele, näiteks peavad usu-teadlased õppima Kreeka ja Heebrea keelt — ja õpiwad ka. Niisamasugune seisukord on ka keeleteadlastel, kes peavad juurde õppima nii mõndagi keelt. Nii wõiwad wäga hästi ka õigusteadlased Wene keele ära õppida, et seadusi tõlgitseda. Meie loodame, et lähemas tulewikus meie õigusteadlased nii kaugele jõuawad, et Eesti riigis on seadused Eesti keeles; siis kaob ka tarwidus ära Wene keelt õppida. Ma rääkisin meie paremate õigusteadlastega ja nemad arwasid, et kümne aasta jooksul see ehk wõimalik on. Mina usun ka tingimata, et tulewikus tuleb meie rahwal neid tarwis, kes Wene keelt tunnewad. Aga nüüd kohuseks teha kõigile õppida Wene keelt, et sealt hulgast siis wäike arw õigusteadust õpiks, sarnast hariduspoliitikat ajada ei saa.

J. Zimmerman (töer.): Ülikooli kuraator tähendas siin, et weistehaigused kuuluwad sisehaiguste hulka ja siis wõib üks dotsentidest seda ala käsitada. Praeguses seaduseelnõus on ette nähtud 5 dotsentuuri: anatoomia ja histoloogia, siis kirurgia, siin ei ole midagi tegemist weistehaigustega, mis käiwad sisehaiguste alla, ei saa ju ometi kirurgia dotsent ka weistehaigusi lugeda. Siis on weel patoloogiline anatoomia — täiesti wäljaspool arstimise osa, epizootoloogia — külgehakkawad haigused ja siis dotsentuur — hobusekaswatus, rautamine ja kabjahaigused. Weistehaiguste dotsentuuri ei ole. (Wahelhüüe haridusminister H. B. Rahamägi poolt.) Teie waidlesite siin selle professuuri wastu ja meil ei ole usku, et Teie seda professuuri pärast weel asutate.

Siis weel teine. Teie ütlete, waadake, meil on wäike maa ja et loomaarsti- ja põllumajandus-teaduskonna peale nõutakse liiaks palju õppejõude. Stokholmis on 8 professori, aga meil on 7 ette nähtud, kuid Stokholmis käiwad ka wäljaspoolt õppejõud ette lugemas. (Haridusminister H. B. Rahamägi: Meil wõib ka.) Teie lubate seda teha, kuid jätate tegemata. Teie arwates on loomaarsti-teaduskonnas õppejõude liiaks palju, aga ma ütlen, et sinna määrati erikomisjonis üks õppejõud

juurde, nimelt prosektor patoloogilise anatoomia juurde. Siin on olemas juba professor, dotsentuur ja assistent, üldse kokku kolm õppejõudu ühe kateedri jaoks ja nüüd tahetakse siia weel neljas juurde panna. See neljas wõib ära jääda ja selle asemele weistehaiguste õppejõud määrata. (Haridusminister H. B. Rahamägi: Teie ise panite seda juette.) Waadake, mis siit kõrwalt kõneldakse, see ei ole mitte õige, mina ei ole seda ette pannud. Ja mina ei palu mitte suurendada kooseisu, waid ümber paigutada. Õppejõudude arw wõib samasuguseks jääda, ainult patoloogilise anatoomia prosektuuri asemel professor anda weistehaiguste alal.

Juhataja J. Tõnisson: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja J. Jaanis: Erikomisjoni õppekohtade nimekiri erineb hariduskomisjoni poolt wastuwõetud nimekirjast kuues punktis. Need muudatused, mis siin tehtud, puutuwad ainult nimetus-tesse, wälja arwatud ainult üks, see on loomaarsti prosektori koht, mis juurde wõeti. Need õppekohad, mis siin juurde wõeti, ei too ülikoolile kulusid juurde ja on ka hariduskomisjonile wastuwõetawad. Ka ülikooli nõukogud on nendega ühinenud. Õigusteaduskonnas on täiendatud administratiiw-õiguse õppetool ainega administratiiw protsess. Arstiteaduskonnas on farmakokeemia õppetool ümber nimetatud farmatsöitilise keemia õppetooliks; matemaatika-loodusteaduskonnas zoologia dotsentuur ümber nimetatud bioloogia dotsentuuriks, orgaanilise tehnoloogia õppetool ümber nimetatud keemilise tehnoloogia õppetooliks; loomaarsti-teaduskonnas juurde asutatud üks prosektori koht; põllumajandus-teaduskonnas agraarpoliitika, maakorralduse ja ühistegewuse õppetool ümber muudetud „agraarpoliitika ja ühistegewuse õppetooliks“. Eelpool nimetatud kuue muudatuse wastu ei waidle ja ühinen.

Kahe küsimuse juures pean pikemalt peatuma sellepärast, et härra Jans, kui erikomisjoni aruandja, neid küsimusi eraldi rõhutas. Nimelt küsimus oli õigusteaduskonna nimekirjas. Härra Jans tähendas, et ülikooli esitaja, õigusteaduskonna dekaan, ei kaitsenud eraldi majandusteaduskonda ülikooli õigusteaduskonna osana. See on õige, et dekaan seda ei

kaitsenud, kuid mis puutub sellesse, et see osakond edasi jäetakse õigusteaduskonna juures, siis kaitses dekaan seda väga ja väga.

Siis on veel juurde lisatud märkus: hääletamisel saab õigusteaduskonna õppekohtade nimekiri niisuguse muudatusega 3 häält poolt ja 3 vastu. Siin peab arvesse võtma seda, et majandus- ja kaubandusteaduskonna ainete hääletamise juures see küsimus lõpulikult otsustati 4 häälega vastu ja 3 häälega poolt. Üks liige lahkus koosolekult ja sellepärast tekkiski, et tasakaal välja langes ja erikommisjon kwoorumi kokku ei saanud. Tagajärg oli see, et parandus 4 häälega 3 hääle vastuseismisel tagasi lükati.

Mis puutub märkusesse, et etpanek, bioloogia dotsentuur ümber muuta professoriks, saab 4 häält poolt ja 4 vastu, siis oli sellega järgmine lugu: välja oli kutsutud wastava teaduskonna dekaan ja mõned õppejõud. Kui see küsimus arutamisele tuli, kui härra Jans ettepaneku tegi, siis teatasid teaduskonna esitajad ja professor kes kohal olid, et ega meil siis midagi selle vastu ei ole kui juurde lisada paar professori. Loomulikult ei saadud teaduskonnale pakkuda rohkem õppetooli kui tema ise soovis ja sellepärast peeti seda asja naljaks. Teised on väiksemad küsimused ja ülikooli seisukoht, mille vastu mina ei räägi.

Mis puutub nendesse ainetesse, mis härra Jans ette tõi, muuseas Eesti majandusajalugu ja sotsioloogia õppetoolide nimekirja üles võtmine, siis on nende küsimuste peale juba ülikooli esitaja härra kuraator wastanud, ja mina seda lähemalt puudutama ei hakka. Läti keele lektoraadi kohta pean tähendama, et seda küsimust ei käsitatud sugugi hariduskommisjonis ja sellepärast selle ettepanekuga aruandjana ühineda ei saa.

Mis puutub loomaarsti-teaduskonna õppejõudude täiendamise kohta, mis härra Zimmerman ette pani, nimelt et juurde võtta weistehaiguste professor, siis minu teada see erikommisjonis arutamisel ei olnud. Minul on paari ülikooli nimekirjad käes, kus see professor olemas, nagu Kanaada, Doronto, Montreal, kuid teistes kohtades on see ühendatud teiste õppetoolidega. See ripub täiesti ära wastawast ülikooli tüübist. Hariduskommisjonis see küsimus arutamise all ei olnud ja sellepärast ei saa temaga ühineda. Juhin tähelepanu selle peale, et seda

teadust võib käsitada mõne teise õppetooli kõrwal. Igatahes on see teaduseharu siin sees ning osaliselt on see küsimus hariduskommisjoni nimekirjas lahendatud ja sellepärast hariduskommisjoni seisukohast pean sellele ettepanekule vastu waidlema. Teen ettepaneku see nimekiri vastu võtta hariduskommisjoni poolt ette pandud kujul ühes kuue erikommisjoni parandusega. Paranduste suhtes, kus hääled pooleks läinud, tuleks paralleel-hääletamine ette võtta.

Lisan veel juurde, et wastawaid parandusi ning ümberpaigutusi mis seaduse II lugemisel vastu wõetud, silmas pidades tuleks ja need muudatused ka III lugemisel vastu wõetaks.

Juhataja J. Tõnisson: Nimekirjas tulewad parandused teha nii nagu § 6-das vastu wõetud.

Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Zimmerman'il.

J. Zimmerman (töer): Ma palun enne kui ülikooli erikommisjoni ettepanekut hääletatakse, et minu ettepanek hääletataks, sest kui minu ettepanek vastu wõetakse, nimelt asutada weistehaiguste professor, on wõimalik vastu hääletada erikommisjoni ettepanekule, anatoomia prosektori kohale.

Juhataja J. Tõnisson: Esiteks tulewad hääletamisele erikommisjoni ettepanekud, millega hariduskommisjoni aruandja ühinenud ei ole. Hariduskommisjoni poolt on ette pandud § 7. teine lause järgmisel kujul: „selle nimekirja, kui ka eelarwes määratud krediitide piirides on Wabariigi Walitsusel õigus haridusministri ettepanekul lubada uusi õppetooli asutada... jne.“ Erikommisjoni poolt on aga ettepanek tehtud § 7. teise lause algus muuta järgmiselt: „selles nimekirjas tähendatud õppekohtade arwu, kui ka eelarwes määratud jne...“ Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on erikommisjoni ettepanek vastu wõetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Zimmerman'i parandus-ettepanek, Eesti wabariigi Tartu ülikooli õppekohtade nimekirja võtta loomaarsti-teaduskonna alla weistehaiguste professor. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu wõetud.

Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Jans'i ettepanek õigusteaduskonna juurde wõtta sotsioloogia ja Eestimaa majandusajaloo õppetoolid. Ettepaneku tegija soovil panen selle ettepaneku lahus hääletamisele. Esiteks tuleb hääletamisele ettepanek õigusteaduskonna juurde wõtta sotsioloogia õppetool. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 16 häält, wastu 22 — seega on ettepanek tagasi lükatud.

Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Jans'i ettepanek, õigusteaduskonna juurde wõtta Eestimaa majandusajaloo professor. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 15 häält, wastu 23 — seega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Jans'i ettepanek, keeleteaduskonnas lektorite kohta täiendada üheksanda kohaga — Läti keele lektor. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 14 häält, wastu 20 — seega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb erikomisjoni ettepanek, millega hariduskomisjoni aruandja ühinenud ei ole, nimelt bioloogia dotsentuur ümber muuta professoriks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb § 7 ühes lisaga ning selle täiendusega, millega hariduskomisjoni aruandja ühinenud on ja mis praegu wastu wõetud. (Hääletatakse.) Seega on § 7 ühes lisaga täiendatud kujul wastu wõetud.

II. lugemisel on lahtiseks jäänud seaduseelnõu §§ 82, 115 ja 116.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb):

§ 82. Ülikooli astumisel maksawad üliõpilased immatrikulatsiooni maksu. Ülikoolis õppimise eest wõetakse üliõpilastelt kui ka wabakuulajatelt ülikooli kasuks üldist õppemaksu ja peale selle praktiliste tööde eest, mis materjaali ja riistade kuluga ühendatud, üksikute asutuste heaks iseäralikku praktiliste tööde maksu. Nende maksude suuruse kinnitab ülikooli nõukogu ettepanekul haridusminister.

Haridusminister **H. B. Rahamägi**: Teen Wabariigi Walitsuse nimel ühes ülikooli walitsuse nõusolekuga ettepaneku § 82. lõpulause wasu wõtta järgmiselt: „Nende maksude suuruse

kinnitab haridusministeri ettepanekul Wabariigi Walitsus.“

Juhataja **J. Tõnisson**: Wabariigi Walitsuse nimel on tehtud parandusettepanek § 82 lõpulause redigeerida järgmiselt: „Nende maksude suuruse kinnitab haridusministeri ettepanekul Wabariigi Walitsus.“

Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Jaanis**: Ühinen.

Juhataja **J. Tõnisson**: Aruandja on parandusettepanekuga ühinenud, nii et see eraldi hääletamisele ei tule. Panen § 82 ühes parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 82 wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb):

§ 115. Kõik muud tulud, peale riigi poolt ülikooli ülewalpidamiseks määratud summade, kujundawad ülikooli erisummad, mis on ülikooli ärawõtmata omandus.

Need erisummad tarwitatakse riiklikude eelarwe-summade täienduseks, ülikooli teaduslikkude ja õppetstarwete jaoks, kui ka erakorralisteks kuludeks, mille jaoks riigi poolt summasid ei ole määratud.

Erisummade tarwimine sünnib haridusministeri poolt kinnitatud eelarwe järgi.

Haridusminister **H. B. Rahamägi**: Teen Wabariigi Walitsuse nimel ettepaneku wõtta sõna „haridusministeri“ asemel „Wabariigi Walitsus“.

Juhataja **J. Tõnisson**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Jaanis**: Ühinen.

Juhataja **J. Tõnisson**: Aruandja on ettepanekuga ühinenud, nii et see eraldi hääletamisele ei tule. Panen § 115 ühes parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 115 wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** kannab ette ja nähtawa enamusega wõetakse wastu § 116.

§ 116. Maksud, mis ülikooli asutuste, kliinikute, instituutide jne. tarwimise eest wõetakse, määrab kindlaks ülikooli walitsus ja kinnitab haridusminister.

J. Zimmerman (töer.): Ülikooli erikomisjon on soovi awaldanud, et haridusministeeriumi juurde asutatakse kõrgem loomaarstliku hariduse kui ka kõrgema agronoomilise hariduse nõukogu, kus wõiks läbi arutada küsimused, mis puudutawad neid teaduskonde, selleks et neid teaduskonde eluga kooskõlla wiia. Muidugi teada ei saa nõukogud olla walitsewad asutused, waid ainult nõuandwad ja teatud koosseisude juures wõiks neist palju kasu olla. Et aga soowiawaldused lihtsalt õhku rippuma jääwad, sellepärast teen ettepaneku käesolewasse seadusesse wõtta uus paragrahw, mis selle asja ära otsustaks. Uus paragrahw oleks järgmine: „Haridusministeeriumi juurde asutatakse nõuandew kõrgema loomaarstliku hariduse nõukogu ja kõrgema agronoomilise hariduse nõukogu, millele ülesandeks oleks seisukohta wõtta kõigis haridusministri ja põllutööministri poolt nende arutamiseks antawates küsimustes, mis puutuwad ülikooli loomaarstiteaduskonna ja põllumajandus-teaduskonna korraldust, tegewust, õppeeeskawasid, õpetuswiisisid ja ettewõtawaid uurimisi.“ (W a h e l h ü ü e.) Ja ka õpetuswiisi, nimelt et põllumajanduse alal praktilised meetodid tarwitusele wõetaks ja et praktiliste meetodidega käsi-käes ka teoreetilised meetodid käiksid. Siis edasi:

„Kõrgema loomaarstliku hariduse nõukogu koosseisu kuuluwad: juhataja — haridusminister, liikmed: loomaterwishoiu peawalitsuse juhataja, sõjawäe ülemloomaarst, loomaarstide seltsi esitaja, loomaarsti-teaduskonna dekaan, loomaarsti-teaduskonna nõukogu esitaja, ülikooli rektor, põllutööministri ja haridusministri poolt määratud kummagilt 2 liiget.

Kõrgema agronoomilise hariduse nõukogu koosseisu kuuluwad: juhataja — haridusminister, liikmed: põllumajanduse peawalitsuse juhataja, metsade peawalitsuse juhataja, agronoomide seltsi esitaja, Eesti metsaülemate ühingu esitaja, põllumeeste keskseltsi esitaja, asunikkuude liidu esitaja, põllumajandus-teaduskonna dekaan, põllumajandus-teaduskonna nõukogu esitaja, ülikooli rektor, põllutööministri ja haridusministri poolt määratud kummagilt 2 liiget.“

Tartu ülikooli kuraator **P. Põld**: Ma juhin selle peale tähelepanu,

et see küsimus oli hariduskomisjonis kõne all, kuid sel korral lükati ta ülikooli põhikirjast tagasi sellepärast, et see ülikooli korraldusse sugugi ei kuulu. See on ettepanek, mis puudutab haridusministeeriumi korraldust. Kui on tarwis niisugune korraldus luua, — ja selle wastu ei saa waielda — siis peab seda haridusministeeriumi ja põllutööministeeriumi korralduse juures tegema. Peale selle ei käi see ettepanek kokku ülikooli korraldusega. Siin tahetakse isegi õppewiisisid ettepanekud komisjoni kaudu määrama wõi ette kirjutama hakata, kuid see on üks kõige raskem asi ülikoolile õppewiisisid ette kirjutada. Mina ei julgeks ühelegi professorile öelda, kuidas tema üht wõi teist ainet just käsitama peaks, kui mina ise asjatundja ei ole ja tema ainet ei tunne. See on niisugune asi, mis fakulteedi korraldusesse kuulub ja sellepärast on ettepanek eelpool wastuwõetud ülikooli korraldusega wastolus. Kui põllumajandus- ja loomaarsti-teaduskonna pärast luuakse ülikooli juurde sarnane orgaan, siis miks mitte ka usuteaduskonna juurde, mis ühenduses oleks konsistooriumiga, ja miks mitte õigusteaduskonna juurde, millel ühendust kohtu- ja siseministeeriumiga ja teiste asutustega, kes juriidilisest haridusest huwitatud. Mispärast mitte ka arstiteaduskonna juurde, mis ühenduses terwishoiu-peawalitsusega. Meie satuksime niisugusesse seisukorda, kus asutused loodakse, mis kõrvalt ülikooli asju määrama tuleksid ja see wõiks ainult segadust sünnitada. Teine asi oleks, kui need asutused haridusministeeriumi organismi kuuluwad. Sellelt seisukohalt ei saa seda ettepanekut kuidagi pooldada ja tingimata tuleks ta kui segane ja ülikooli korraldusega mittekooskõlas, tagasi lükata.

Juhataja **J. Tõnisson**: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja **J. Jaanis**: Mina juhtisin tähelepanu sellele, et õppetööde korraldus on ette nähtud 11. peatükis § 100. Siin on öeldud: „Eksamite üldised nõudmised ja korraldused määratakse kindlaks niiwõrd, kui nad riiklikke otstarbeid täidawad ja riiklikkude õiguste saamiseks ette walmistawad sellekohastes haridusministri määrustes, mida kinnitab Wabariigi Walitsus.“

Loomulikult, kõiksugused küsimused, mis kannawad niihästi teoreetilist kui

praktilist laadi, tulewad harilikult arutamisele Wabariigi Walitsuses, kus esitatud haridusministeerium ja ühenduses sellega ka põllutööministeerium, kelle alla kuulub looma terwishoiu peawalitsus, kes ka wabalt wõib oma seisukohti kaitsta Wabariigi Walitsuses ja sellepärast oleks minu arwates wast ehk otsarbetu siia eriparagrahwi sisse wõtta.

Pealegi juhin ma tähelpanu selle peale, et sarnane korraldus olemas on ainult mõnes üksikus weterinäärinstituu-dis, nimelt nendes, mis ei kuulu ülikoolide juurde, waid erainstituutidena töötawad ja kuuluvad põllutööministeeriumi alla. Nendel on oma eriülesanded ja sarnased, põllutööministeeriumi juurde kuuluvad weterinäär-instituudid on peasjalikult kõik Prantsuse weterinäär-instituudid ja nende eeskujul on nähtawasti tahetud siin seda paragrahwi sisse wõtta. See on aga ainult Prantsusmaal mõeldaw, sealsetes erioludes. Meil aga kuulub ülikool haridusministeeriumi alla ja need küsimused lahendab Wabariigi Walitsus koos wastawa ministeeriumiga. Sellepärast ei ole ka kohane seda paragrahwi sisse wõtta. Pealegi wõiks seda küsimust laiemale alu-sele seada ja teiste teaduskondade kohta samasuguseid nõudeid esitada, nii et näiteks arstiteaduskonna juures küsimuse alla wõiks tulla terwishoiu peawalitsus jne.

Kõige selle tõttu ei saa mina tehtud ettepanekuga hariduskomisjoni nimel mitte ühineda ja soowitan seda paragrahwi käesolewasse seadusesse mitte sisse wõtta.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Zimmerman'i poolt on järgmine ettepanek: „Panen ette juurde lisada uus paragrahw: Haridusministeeriumi juurde asutatakse nõuandew kõrgem loomaarstliku hariduse nõukogu ja kõrgem agronoomilise hariduse nõukogu, millede ülesandeks oleks seisukohta wõtta kõigis haridusministri ja põllutööministri poolt nende arutamiseks antawates küsimustes, mis puutuwad ülikooli loomaarsti-teaduskonna ja põllumajandus-teaduskonna korraldust, tegewust, õppe-eeskawasid, õpetuswiisid ja ettewõetawaid uurimisi.

Kõrgema loomaarstliku hariduse nõukogu koosseisu kuuluvad: juhataja haridusminister, liikmed: loomaterwishoiu peawalitsuse juhataja, sõjawäe ülemloomaarst, loomaarstide seltsi esitaja,

loomaarsti-teaduskonna dekaan, loomaarsti-teaduskonna nõukogu esitaja, ülikooli rektor, põllutööminister ja haridusministri poolt määratud kummagilt 2 liiget.

Kõrgema agronoomilise hariduse nõukogu koosseisu kuuluvad: juhataja haridusminister, liikmed: põllumajanduse peawalitsuse juhataja, metsade peawalitsuse juhataja, agronoomide seltsi esitaja. Eesti metsaülemate ühingu esitaja, põllumeeste keskseltsi esitaja, asunikkude liidu esitaja, põllumajandus-teaduskonna dekaan, põllumajandus-teaduskonna nõukogu esitaja, ülikooli rektor, põllutööminister ja haridusministri poolt määratud kummagilt 2 liiget.“

(H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on rkl. Zimmerman'i poolt ette pandud uus paragrahw tagasi lükatud.

J. Zimmerman (töer.): Härra kuuraator ütles, et meil olla küll wõimalik wäljaspoolt õppejõudusid juurde kutsuda, kuid see wõimalus on seal praegu wäga wäike, wõidakse ainult lektorid kutsuda ja neile ülesandeid anda, kuid need, keda sinna kutsutakse, ei saa mingisuguseid õigusi, nad ei saa ülikooli nõukogust osa wõtta jne. Aga see ei ole mitte loomulik. Meil on praegu ette tulnud, näiteks põllumajanduse alal sarnane juhtumine: oli soowitaw, et sooparanduse seltsi katsejaama juhataja eriteadlane loeks ülikooli juures sooparandust. Kuid ülikool ütleb, kui tahate ülikooli juurde sooparandust lugema tulla, olge head tulge, siis peate aga jäämagi sinna ning lugema ka geodeesiat jne. Meil aga oleks soowitaw, et sooparanduse katsejaama juhataja oleks seal juhataja edasi ja ainult talwel, kus temal just waba aega on, ülikooli juures sooparandust loeks. Neil on aga tarwis, et ta peab tingimata professor olema, peab kõik aeg Tartus elama ja ka kõrwalisi õppealasiid lugema. Peale selle ei anta nendele, kes kõrwalt tulewad, mitte neid teaduslikke kraadisid, mis määralistel õppejõududel on. Ta wõib kui tahes hea eriteadlane olla, kuid ta ei saa mitte professoriks, waid jääb ikkagi ainult lektoriks.

Selles mõttes teeksin mina ettepaneku — juurde wõtta uus paragrahw järgmise sisuga: „Ülikoolil on õigus määralise õppejõu õigusega panna üksikute ainete õpetamist wäljaspool ülikooli

koosseisu olewate eriteadlaste peale, kusjuures niisugused eriteadlased wõiwad oma endisesse ametisse edasi jääda.“

Muidugi teada, see on ainult ülikooli õigus, mitte aga kohus, nii et herra kuraatoril ei tarwitseks selle wastu ka waielda.

Tartu ülikooli kuraator **P. Põld**: Ma juhin tähelpanu selle peale, et siin asjaga arusaamatus on. Kõigepealt toob herra Zimmerman ette sarnase juhuse, kus meie olewat keelanud, et katsejaama juhataja wõib ülikooli juures sooparandust õpetada. Meie ütlesime kõneall olewas juhtumises: on kaks wõimalust, kui teie tahate professuuri saada, siis ei saa teie katsejaama juhataja olla, sest seaduse järele ei saa mitte korraga kahte riigiametit pidada ja professor nõuab täit jõudu. Kui aga tahate õppeülesannet saada, siis wõite teie olla oma ametis sooparanduse kohal ja käia ülikoolis paar tundi lugemas, see oleks koguni soowitawgi. See ettepanek on jällegi asjata ja ei käi ülikooli konstruktsiooniga kokku. Meil on ülikooli põhikirjas paragrahw, kus öeldakse, et ülikoolis on ülemääralsed õppejõud, kellega sellekohaselt kokku lepitakse nende õppetöö kohta. Need pole määralsed õppejõud. Sarnastena õpetawad näiteks riigikohtunikud praktiliselt üks kriminalistikat, teine — tsiwiilõigust. Nad õpetawad teatawad üksikud tunnid ja saawad selle eest ka wastawa tasu ning on oma ametis edasi. See on isegi wäga soowitaw ja ei keelata seda kellelegi. Aga meie ei saa mitte isikuid, kes sarnaseid kõrwalõppeülesandeid peawad, teha määralsiteks õppejõududeks, ei saa neile mitte professori õigusi anda, sest professorite arw on kindlaks määratud. Isikutele, kes teatawa fakulteedi peale õpetama tulewad ja seal kõrwalaladel tegutsewad, ei wõi ometi samasuguseid õigusi anda ülikooli walitsusaparaadist ja terwest ülikooli asjast osa wõtta, kui neile, kes täielikke kohustusi kannawad. Kui aga neile professori nime tahetakse anda, siis ei tea ma, kuidas nad seda saada wõiksid, kui wastawaid kohte olemas pole. Iseenesest mõistetaw on aga, et sarnasel juhtumisel, kui ülikooli juures wakantne õppetool olemas on, sinna ka kandideerida wõib isik, kes ülikoolis õppeülesandel lugenud, kui temal aga wastaw ettevalmistus on. See mida herra Zimmer-

man soowib, ei ole seega sugugi keelatud, waid on selleks kõige laialisemad wõimalused antud õppeülesannete andmise kaudu. Kuid senniajani pole neid loomakarsti-teaduskonnas ja põllumajanduse alal kellelegi anda olnud ja pole sellepärast kahjuks seda teed käia saadud. Kuid igatahes on see põhimõte, mille eest seisame, ja mis ka põhikirjas eriti on ette nähtud. Sellepärast ei saa seda ettepanekut jällegi sel kujul, nagu see rkl. Zimmerman'i poolt on tehtud, kuidagi wastu wõtta, ilma et see ülikooli terwet korraldust ei segaks ja rikuks.

J. Zimmerman (tõer.): Tartus on just see wiis, et wäljastpoolt õppejõududele antakse ainult wõimalus lugeda kõrwalisi õppeaineid. Arusaadaw, et katsejaama juhataja sarnasele kohale ei tule. Katsejaama juhatajal peawad olema kui ta selle kohale tuleb, ka teatawad õigused, tal peab õigus olema õppetooli ise korraldada ja juhatada. Mis puutub sellesse, et riigiametnik ei wõi kahe koha peal olla, siis ei ole katsejaama juhataja mitte riigiametnik. Peale selle ütleb herra kuraator, et ei ole hea, kui inimene kahe koha peal on wõi kahte asja ajab, tema amet on katsejaama juhataja ja selleks peaks ta ka jääma. Ta peaks jääma praktiliste tööde juurde, kusjuures ta terve talwe semestri loenguid wõiks pidada ja seda on täiesti wõimalik ühendada. (Ülikooli kuraator **P. Põld**: Siis peaks olema titulaar-professor.) Mina ei käsita siin palgatingimisi, sest ei pruugi tasu maksta rohkem, kui ta tööd teeb.

Haridusminister H. B. Rahamägi: On kaks asja: wõimaldada õpetetegewust neile, kes õpetetegewuseks wõiwad wäga palju kaasa aidata, iseäranis meie terve elu arendamiseks ja lahendamiseks, ja teine asi on anda ühed wõi teised õigused neile isikutele, kes tulewad teatud ajaks oma ameti kõrwal ülikooli lugema. Esimest asja wõimaldab see seadus ja seda tuleb tingimata silmas pidada; selle juurde lähewad praegusel ajal kõik ülikoolid.

Aga iseasi on anda neile õigusi, mis omab ainult teatud ametnik ülikooli juures. Seda tahab just herra Zimmerman'i poolt tehtud ettepanek anda. Wõimatu on aga anda kõik õigused inimesele, kes wäljaspool ülikooli ametit peab ja ülikooli

juurde ajutiselt tulnud. Neid õigusi wõib siduda ainult määraliste ametkohtadega, sest niisugustel kohtadel olijatel tuleb wastu wõtta kõik kohustused, mida ülikool peale paneb, mis aga täitsa wõimatu täita väljaspoolt ülikooli juurde tulnud ajutisel tööjõul.

Wäljamaa ülikoolides on nii sisse seatud, et neile isikutele antakse aunimi, kas näiteks titulaar-professor wõi on ka teisi nimetusi. Neile maksetakse teatud palk, kuid neil ei ole neid õigusi, mis on määralistel õppejõududel. See on iseküsimus, kuidas tulewikus sarnaseid õppejõude nimetada, peaasi on aga, et neile wõimalus antakse ülikooli juures töötada ja et nad saaksid wastawa tasu.

Juhataja **J. Tõnisson**: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja **J. Jaanis**: Ei tarwita.

Juhataja **J. Tõnisson**: Häälendamisele tuleb härra Zimmerman'i poolt ettepanud uus paragrahw järgmiselt: „Ülikoolil on õigus määralise õppejõu õigusega panna üksikute ainete õpetamist väljaspool ülikooli koosseisu olewate eriteadlaste peale, kusjuures niisugused eriteadlased wõiwad oma endisesse ametisse edasi jääda.“ (Hääletakse.) Nähtawenamusena on see paragrahw tagasi lükatud, — seega on Eesti wabariigi Tartu ülikooli seadus II lugemisel wastu wõetud.

Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.

Pärast waheaga jätkub koosolek kell 7.25 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

5. Kütide määruse Üldkommisjoni aruandja § 6. muutmise seadus — II lugemisel. **M. Martinson** (loeb):

Kütide määruse § 6. muutmise seadus.

M. Juhkam (töer.): Härrad Riigikogu liikmed! Ma leian, et käesolew seaduseelnõu sellel kujul wastu wõetaw olla ei taha ja seda järgmistel põhjustel. Ei wõi ja

ei saa ju kellelgi selle wastu midagi olla, et kütide eest tasu maksetakse, et see tasu wõimalikult wastab tööle ja tasu suurus kindlaks määratud on. Aga meie peame siiski endale ette kujutama järgmist asjaolu. Nimelt on waldade rahaline seisukord äärmiselt raske. Teiseks teame meie väga hästi, et wallad suurelt osalt neid küite tarwitawad, millest siin jutt on. Tarwitawad oma ehitusmaterjaali ja küttematerjaali wedudeks. Kui nüüd eelnõu sellel kujul wastu wõetaks ja ta otse maksma hakkaks, siis tähendaks see, et mõnelgi wallal wäljaminekud weel käesolewal aastal suureneksid sajatuhandete wõrra. Neid allikaid aga, millest wallad neid wäljaminekuid kataksid, näidatud ei ole. Mul on teada, et rida meie waldude, näiteks narowäärsed wallad Wirumaal juba praegu rahaliselt sedawõrd raskes seisukorras on, et kui lähemal ajal neile mingisuguseid lisa-tuluallikaid ei näidata, siis need wallad likwideerida tulewad. See on tõsiasi, mina selles küsimuses ei liialda. Ja kui siin abi ei leita, siis kuulewad sellest Riigikogu liikmed weel kuskil mujal, näewad konkreetseid andmeid rahaasjanduse komisjonis. Nii siis ei saaks meie waldadele uusi wäljaminekuid nende praeguse rahalise seisukorra juures peale panna. Lugu on aga ka sarnane, et mina ei näe wadjadust, et waldadele nende kütide suhtes, mida nad oma sisemiseks korralduseks tarwitawad, kütide tasu suhtes kindel norm määratakse. Oletame, et wald otsustab ehitada omale wallamaja, koolimaja wõi midagi muud. Kui wald seda otsustab, siis peab eeldama, et wallaliigete enamus sellega päri on, seda nõuab. Ja selle ehituse järele on wadjadus. Enamus on ka sellel arwamisel, et siin suurem jagu wallaliikmeid kohustusi kandma peab. Igas wallas, igas seltskonnas leidub aga inimesi, wõib olla wäike osa, kes mingisugusi kohustusi kanda ei taha, ei taha ka kanda kohustusi uue ehituse jaoks. Siis kujuneb olukord sarnaseks, et enamus wõib nõuda tõepoolest head asja, aga ta ei saa seda läbi wiia selle tõttu, et wähe-
mus sellega päri ei ole. Et aga wallad iaksaksid igal juhtumisel 20 marka maksta kilomeetri pealt ehitusmaterjaali ja küttematerjaali weoks, selles mina kahtlen, ja kui nemad ise leiawad, et niipalju maksta waja ei ole, siis ei ole minu arwates mingisugust wadjadust neid sundida niisuguseid wäljaminekuid tegema.

Need on õieti wastuwäited, mis mul käesolewa seaduse vastu tuua oleksid. Ja wälja minnes nendest seisukohtadest, teen ma paranduse, nimelt täiendada § 6. järgmiselt: „Märkus. Wallanõukogudel on õigus nõuda oma walla piirides küüte, kütte- ja ehitusmaterjaali weoks wallawalitsuse ja tema asutuste otstarbeks, ja määrata kindlaks nende küütide tasu, mis kaetakse walla summadest“. Tähen-dab, need küüdid oleksid ka tasulised, aga nende tasu suuruse määraks ära walla-nõukogu.

Peale selle leian mina, et seadus maksma hakata ei wõi praegu ja ta maksma hakata wõiks kõige warem 1. jaanuaril. Nii et selle kohta teen ma ettepaneku, täiendada seaduseelnõu uue paragrahwiga.

Juhataja **J. Tõnisson**: Panen seaduse pealkirja hääletamisele. (Hää-letatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri vastu wõetud.

Aruandja **M. Martinson** (loeb):

Wabariigi Walitsuse poolt 8. juulil 1919. a. wastuwõetud („Riigi Teataja“ nr. 47 — 1919. a.) ja 6. septembril 1920. a. muudetud ja täiendatud („Riigi Teataja“ nr. 145/146 — 1920. a.) ja Riigikogu poolt 29. juunil 1922. a. muudetud („Riigi Teataja“ nr. 89 — 1922. a.) küütide määruse § 6. muudetakse järgmiselt:

„Kõik küüdid on maksulised. Tasu makstakse küüdi eest järgmise taksi jä-rele: hobusemehele iga hobuse ja kilo-meetri pealt kakskümmend marka, ras-kuste weo eest kakskümmend neli marka hobuse ja kilomeetri pealt ja jalamehele kaksteist marka kilomeetri pealt.

Ühe hobuse kohta tuleb lugeda sõidu-määraks peale küüdimehe kaks inimest käsipakkidega, mille raskus üle kahe puuda ei ole, weo määraks kakskümmend wiis puuda raskusi wõi pool sülda puid“.

J. Uibopuu (rhsw.): Lugupeetud rahwasaadikud! Härra Juhkam tegi paranduse, millega ta tahab ära hoida seda, et waldadel ei tuleks suuri rahalisi kohustusi kanda. Kuid, kui vastu wõtta lugupeetud rkl. Juhkam'i parandus esita-tud redaktsioonis, siis näeme, et tema wallanõukogudele wõimaluse annab küü-tide tasu eest weel suuremat tasumäära määrata, kui seda käesolewas paragrah-wis ette on nähtud. See ripub ära walla-

nõukogu tahtmisest ja heast äranägemisest. Wallanõukogu wõib määrata tasu 20 marga asemel 40 marka kilomeetri pealt jne., sest esitatud märkus kõrgema hinna määramiseks takistusi ei tee. Nii ei anna see parandus neid tagajärgi, mida härra Juhkam kätte tahab saada. Minu arwates peaks märkuses ära tähendatama, et tasumäär ei peaks kõrgem olema, kui see, mis käesolewa seaduse paragrahwis ette nähtud.

Mis puutub sellesse, nagu oleks wal-lal ainult oma talituste jaoks küütide kohustused, siis ei ole see koguni nii, waid waldadel on ka ametasutuste nõud-mistel küütide kohustused, see tähendab, walla hoonete ehitamiseks materjaali wedamise jne. kõrwal on ka nende amet-nikkude wedu, kellel õigus küüti nõuda on, ja niisugustel juhtumistel peaks weel küüdimäära hind kõrgem olema. (M. Juhkam, tõer.: Minu parandus seda ei puuduta.) Mina parandus-ettepanekut ei tee, kuid juhin Riigi-kogu liigete tähelepanu selle peale, et see parandus, mida tegi lugupeetud rkl. Juhkam, ei anna neid taga-järgi, mida wõib olla rkl. Juhkam tahtis kätte saada. Wõib olla teeb härra Juhkam wastawa paranduse wõi uuen-duse oma ettepanekus.

M. Laarman (põl.): Mina teeksin ettepaneku wiimase lõike lõpus wälja jätta sõnad „wõi ½ sülda puid“. Kui see wiimane lause paragrahwi jääb, oleks ta iseenesega wastolus, kuna eelpool tähendatud on, et weoküüdi raskus ei wõi olla üle 25 puuda. Kui nüüd wiimane lõige sisse wõetakse, see on, et weoküüdi koormaks wõib olla ½ sülda puid — teatavasti on puud aga hoopis raskemad, ja ½ sülda puid wõiks olla 4 korda 25 puuda — siis ei oleks see sugugi koos-kõlas.

Mis puutub härra Juhkam'i parandus-ettepanekusse, siis näib minule, et see parandus ei käi selle seaduse piirkonda. Siin tahetakse omawalitsuste heaks põllu-meestele küüdikorraldusi peale panna, mida siimaani ei ole olnud. (M. Juhkam, tõer.: Just oli ja on praegu ka.) Wõib olla, et siinpool teisiti on, kuid sealpool küljes, kust mina olen, see nii ei olnud.

A. Womm (sd.): Mina pean toetama härra Juhkam'i poolt tehtud ettepanekut ja seda nimelt järgmistel põhjustel: wal-

lad on oma eelarwed kokku seadnud ja nüüd poole aasta pärast väljaminekuid suurendada pole sugugi soovitan. Eriti kriipsutan ma seda alla, et kui juunikuul see seadus maksma pannakse, siis on juba 6 kuud möödas ja pooled puud waldadel tuleb sügisel välja wedada, kui endise taksi järele arwestatakse, teeks puuwedu 200.000 marka välja, kuid kui seda taksihinda poole wõrra kõrgendatakse, siis on selge, et waldade eelarwesse tekib puudujääk, ometi tuleb seda millegagi katta ja teid otsida, sissetulekut muretseda. Wallawalitsustele wõi wallanõukogudele ei ole mingisuguse seadusega õigus antud kodanikkudele poolest aastast alates maksu peale panna. Nii tuleks puudujääk teise aasta eelarwesse üle wiia, ning nii ei leiduks teist teed, kui tuleks isikumaksu kõrgendamise peale üle minna.

R. Penno (as.): Mina teen ettepaneku teksti esimene lõige redigeerida järgmiselt: „Kõik küüdid on maksulised. Tasu makstakse küüdi eest järgmise taksi järele: hobusemehele iga hobuse ja kilomeetri pealt kakskümmend marka, raskuste weo eest kakskümmendneli marka hobuse ja kilomeetri pealt, jalgrattamehele wiisteist marka kilomeetri pealt ja jalamehele kaksteist marka kilomeetri pealt“. (W. Linnamägi krst.: Aga lendurile palju?) Ainukene parandus, mis sisse wõetud, on jalgrattamehele maksetaw tasu. Küüdiseaduse järele maksetakse ka riigiametnikule sõiduraha. Riigiametnik aga selle tõttu, et ta jala peab päewas mitukümmend wersta käima, wiidab sellega rohkem aega ja temale tuleb ka weel päewaraha maksta, sellepärast oleks soovitan, et riigiametnikud omale suwel jalgrattad muretseksid, millega rutem edasi saab ja asju kiiremini ajada wõib. Kolm marka ratta amortisatsiooniks kilomeetri pealt ei ole palju.

Juhataja J. Tõnisson: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja M. Martinson: Mina komisjoni nimel ei saa ühegi ettepanud parandusega päri olla, kuid pean siiski tähendama, et härra Juhkam'i poolt tehtud ettepanek kuidagi selle seaduse piiridesse ei mahu. Käesolewat seadust, mille § 1. kogu seaduse ulatuse ära määrab, ei ole muudetud sest ajast, mil

ta välja anti. Muudetud on ainult sama paragrahw, mida nüüd jälle tuleks muuta, ja see on § 6-es. Seaduse § 1. ütleb aga: „Küüdisaamise õigus on riigi, sõjawäe, kaitseliidu, maakonna omawalitsuse ja miilitsaasutustel ja nende ametnikkudel ning üksikutel sõjawäelastel nende ametlikkude sõitude ja wedude jaoks“. Seaduses ei ole sugugi nimetatud wallawalitsusi ja selle seadusega ei saa ka wallawalitsuste küüditaksi ära määrata. Senni on küüditaksid wallanõukogu enese asi olnud ja käesolew seadus ei taha sugugi waldadele mingisuguseid küüditakse ära määrata. Sellepärast oleks härra Juhkam'i seaduse täiendamiseks tehtud ettepanek täiesti liigne. Ka komisjonis ei toodud sarnaseid küsimusi mitte esile, waid üldkomisjon wõttis selle paranduse wastu esitatud kujul, ilma et ühtegi sarnast ettepanekut kuskilt poolt tehtud wõi kõnealla wõetud oleks.

Mis puutub härra Penno ettepanekusse, siis ei saa mina ka sellega ühineda ja teiseks ei ole ka nii väga hädatarwilik rattamehele eriti tasu määrata, waid wõib talle anda jalamehe tasu, sest kui riigiametnik sõidab oma rattaga, siis loetakse, nagu käiks tema jala. Sellepärast saab ta ka 12 marka kilomeetri pealt. Kui härra Penno teeb ettepaneku wõtta 15 marka, siis ei tähenda see 3-margaline wahe mitte midagi, ja wõiks ju ergutusrahana soovitan olla, kolm marka selle pealt ei ole ju palju, kuid komisjonis ei olnud see küsimus arutamisel, nii et selles küsimuses wõib olla lepib ehk härra Penno kokku.

Härra Laarman'i ettepanek ei ole ka komisjonis arutamisel olnud, ja mina temaga ühineda ei saa, kuid isiklikult wõin öelda, et see ettepanek peaks täiesti wastuwõetaw olema.

Juhataja J. Tõnisson: Panen hääletamisele kõigepealt rkl. Laarman'i ettepaneku, välja jätta lõike lõpus sõnad „wõi pool sülda puid“. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 27 häält, wastu 27 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. (M. Laarman, põl.: Palun sedelitega.) On õigus nõuda sedelitega hääletamist. Palun sedelid välja jagada. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 31 häält, wastu 33 häält, erapooletuid 1, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Penno ettepanek, mis muudab oluliselt ainult esimest lauset tekstis sedawõrd, et tuleb juurde tekstile „jalgrattamehele 15 marka kilomeetri pealt“. (H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepaneku poolt on antud 33 häält, vastu 21, seega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Juhkam'i ettepanek, täiendada § 6-dat märkusega. Selle märkuse sisu on ette kantud, aga ma teeksin ta veel kord teatawaks: „Wallanõukogudel on õigus nõuda oma walla piirides küüte, kütte- ja ehitusmaterjalide weoks wallawalitsuse ja tema asutuste otstarbeks ja määrata kindlaks nende küütide tasu, mis kaetakse walla summadest“.

(H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepaneku poolt on 28 häält, vastu 26 häält, seega on ettepanek vastu võetud.

Tuleb hääletamisele seaduseelnõu tekst ühes wastuwõetud täiendusega. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on tekst vastu võetud.

M. Juhkam (töer.): Teen ettepaneku täiendada seadust järgmiselt: „II. Käesolew seadus hakkab maksma 1. jaanuaril 1926. a.“

Juhataja J. Tõnisson: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja M. Martinson: Käesolewa paragrahwiga mina nõus ei saa olla sellepärast, et seadus oli komisjonis vastu võetud sarnasel kujul, et tema mingisuguseid takistusi ei sünnita, kui ta kohe maksma pannakse. Et aga härra Juhkam'i märkus sisse wõeti, siis oleks see osa küll tarwilik. Nagu juba ennem tähendasin, korraldasid walla omawalitsused küütisid ja wedusid waba kokkuleppe teel, mõnes wallas ilma tasuta, teises wallas tasu eest. Maatamehed raiusid puud ära, hobusemehed wedasid wälja ning pidasid teisi küüdikohustusi, ilma et mingisugust tasu maksta oleks tarwis olnud. Minu arwates ei ole tarwis härra Juhkam'i poolt ettepanud teist osa seadusesse üles wõtta.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Juhkam'i poolt on tehtud ettepanek: „II. Käesolew seadus hakkab maksma 1. jaanuaril 1926. a.“ (H ä ä l e t a t a k s e.)

Ettepaneku poolt on 30 häält, vastu 26 häält, sellega on ettepanek vastu wõetud.

6. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus — III lugemisel. Üldkommissjoni aruandja **J. Temant** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse vastu nähtawa enamusega seaduseelnõu pealkirija §§ 1—2.

Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus.

§ 1. Maaseaduse („Riigi Teataja“ nr. 79/80 — 1919. a.) põhjal riigi omanduseks wõõrandatud maad kantakse kinnistusraamatutes Eesti wabariigi nimele põllutööministri nõudmisel, kes on wabariigi esitajaks kinnistus asjus.

Wõõrandatud maid koormawad hüpotekaarwõlad jääwad riigi kanda. Kõik teised omandusõigust kitsendawad sissekanded kinnistusraamatutes, mis maaseaduse §§ 6. ja 7-ga jõusse pole jäetud, kustutatakse.

§ 2. Kui maaseadusega wõõrandatud ja sama seaduse § 2. põhjal endise pidaja kasutada olnud waranduste ülewõtmisel põllutööministeerium endiselt pidajalt, kui negotiorum gestorilt, 3 kuu jooksul ülewõtmise päewast arwates, sellekohast aruannet nõudnud ei ole wõi ei nõua, loetakse nende waranduste majandamine endise pidaja arwel sündinuks, kunni ülewõtmise aasta 1. maini. Aruannete nõudmine negotiorum gestorilt ei ole põllutööministeeriumile kohustaw.

Aruandja J. Temant (loeb):

§ 3. Maaseadusega wõõrandatud warandustest antakse tagasi nende endistele omanikkudele:

1) rüütlimõisa omanikult wõõrandatud maatükid (Landstellen, B. e. s. § 597 punkt 5):

a) kui nad olid omandatud nende omaniku enda wõi wiimase pärandusjätja omanduseks enne rüütlimõisa omandamist wõi

b) kui nad on lahutatud mõisatest, mis ei olnud wastawa maatüki omaniku päralt wõõrandamise ajal.

2) Kirikuteenijate sennistes alalistes asukohtades wäljaspool linnade ja alewite administratiivpiire asuwatest koguduste maadest riigimaade planeerimise korras koguduste teenijate isiklikkudeks

tarwidusteks eraldatud maad ühes nende peal asuwate kirikuteenijate elu- ja majapidamishoonetega ja muude päraldustega, kogusuuruses mitte üle 75 ha. kusjuures koguduste ühe teenija tarwiduseks eraldatud maa-ala ei wõi olla üle 50 ha., ja peale selle koguduste hoonete korrashoiuks ja kütteks wõimaluse korral kunni 25 ha. wastawalt kogudustelt wõõrandatud metsa.

Tagasiantawatest maadest eraldatakse ja jääwad tagasi andmata igal juhtumisel:

a) koolimajad ühes seaduse järele nõuetawa koolimaaga;

b) iseseiswad wäikemaapidamised, mille pidajateks ei ole koguduse teenijad.

Märkus. Peale käesolewa paragrahwis tähendatud tagasiantawate maade antakse tagasi kogudustele armuadramaad, mis sihtwarandustena annetatud kogudustele nende teenijate leskede ja waestelaste ülewapidamiseks.

3) Maakohad, mis endisele maaomanikule wõi tema lastele temalt wõõrandatud maadest maaseaduse § 15. punkt a mõtte kohaselt kasutamiseks on antud, ühes sellel maakohal asuwa metsa, wiljapuude ja uue majapidamisele tarwilikkude hoonetega. Kui koha peal asuwad mitmed samaks otstarbeks kasutatud ehitused, siis on endistel omanikkudel õigus walida ehitust, mis temale omanduseks jääb.

Märkus. Endise omaniku lastele määratud kohad antakse tagasi ainult sel juhtumisel, kui endine omanik loobub omandusõigusest krundi kohta maasaaja lapse kasuks.

4) Tööstusliikude ettewõtete ehitused ja sisseseaded, kui need ettewõtted otsekoheste maksude seaduse § 453. punkt 26 (S. k. V köide 1914. a. wäljaanne) alla ei kuulu ühes ettewõttele tarwiliku maalaga, mille suuruse Wabariigi Walitsus põllutööministri ettepanekul kindlaks määrab; niisama ka mõisarentnikkude päralt olewad põllumajandusliikude ettewõtete (otsek. maks. sead. § 453. punkt 26) sisseseaded sel juhtumisel, kui wastawa rentniku päralt olew wastawa mõisa inwentaar maaseaduse § 1. märkus 1 punkt 4-da põhjal ei kuulunud wõõrandamisele.

Wahekord, mis põllutööministeeriumil tekkinud nende tööstusettewõtete omanikkudega, missugused ühes maaseaduse põhjal wõõrandatud maadega põllutöömi-

nisteeriumi poolt üle wõtud, kuid hiljem põllutööministeeriumi korraldusel wõi kohtuotsuse põhjal wõõrandamisele mittekuuluwateks tunnistatud ja nende omanikkudele tagasi antud, — lahendatakse käesolewas punktis ja § 6-das ning järgnewates ettenähtud korras.

5) Enne 25. oktoobrit 1919. a. selleaegsete alewite administratiiwpiirides asunud, rüütlimõisast lahutatud, kui ka tegelikult eraldatud ja endiste omanikkude poolt ehituste alla wõetud, kuid senni kinnistusraamatute järele lahutamata ehitusplatsid.

6) Suwilad Wabariigi Walitsuse poolt kindlaksmääratawates suwitus- ja rawituskohtades. Suwilate alune pind kunni 1200 ruutsülla suuruseni antakse rendile suwilate omanikkudele üldistel alustel, kunni 99 a., kuid mitte kauema aja peale, kui wabaksantud suwilad sellel pinnal asuwad.

Märkus. Suiwilaid wõib tagasi anda ka wäljaspool suwitus- ja rawituskohtade piirkonde, kui põllutööministeerium neid muuks otstarbeks ära kasutanud ei ole.

7) Põhja- ja Lõuna-Eestis 1919. a. ja Petserimaa ja naroowatagustel maadel 1922. a. raielank, kui waremalt metsa ülenormi raiatud ei ole ja metsateenijate palgad endise omaniku poolt tasutud kunni 1. maini 1920. a., Petseri ja naroowatagustel maadel aga kunni 1. maini 1923. a.

Omawalitsuse ja maakommisjoni kaasaruandja **H. Anniko**: Omawalitsuse komisjoni kui ka maakommisjoni esimese wariandi pooldajate nimel esinen ettepanekuga, et § 3-das punkt 2-ses kustutataks teises reas sõnad: „ja alewite“. Põhjendus oleks sarnane, mis II lugemisel juba ette tõin, et alewid on juba tarwiliku maatagawaraga warustatud ning planeerimise puhul saawad alewite huwid maade suhtes silmas peetud. Loodan, et minu ettepanek wastu wõetakse.

O. Gustawson (is.): Panen ette § 3. punkt 1 wõtta wastu sel kujul, nagu ta üldkommisjoni poolt oli esitatud, see tähendab: praegusele tekstile lisada ligi järgmised osad peale sõnade „wõõrandamise ajal“: „ja maatükk seejuures ei sisalda rohkem kui 75 ha. kõlbulikku maad; sisaldab maatükk enam kui 75 ha.

kõlblikku maad, siis lahutatakse tema küljest ja antakse endisele omanikule tagasi normaaltalule wastaw osa, kuid mitte üle 75 ha. kõlblikku maad ühes tarwilikkude hoonetega.

Kui tagasi antakse mitu maatükki, siis ei wõi ühele endisele omanikule tagasiantawate maatükkide kogusuurus olla üle 75 ha. kõlblikku maad, kusjuures endisel omanikul walikuõigus jääb“.

Teisel lugemisel wõeti wastu ettepanek, tähendatud osa kustutada. Põhjendati sellega, et olla tarwis kaitsta aja-jooskul wälja kujunenud suuremaid maapidamisi. Aga just tegelik elu on näidanud, et need omanikud, kellele suuremad maatükid jäetaksegi, ise kõige kiiremas korras asuwad nende likwideerimisele, suuremast maatükist wäiksemaid tüki-kesi maha müües. Wahe seisab ainult selles, et riigi asemel tükeldamisi läbi wiib endine omanik, kes raha oma tasku paneb. Minu ettepaneku põhjal aga wiiakse tükeldamine läbi riigi poolt maa-reformi teostamisele omases harilikus korras. Sellele oma ettepanekule lisaks teen ma weel täiendawa ettepaneku, wõtta igalpool 75 hektaari asemel 50 hektaari, nõnda nagu see oli ette nähtud Wabariigi Walitsuse algettepanekus. Esi- mesel kui ka teisel lugemisel olen ma rõhutanud, et tuleb jääda nende normide juurde, millised fikseeritud makswas maaseaduses. Siijamaani on kõigis põllu- tööministeeriumi määrustes käsitatud normaaltalu maanormina koha suurust kunni 50 hektaarini. Suuremaid maatükke ei ole minu teada kellelegi päris- maapidajale antud, wälja arwatud wast mõned eriotstarbekohad, milliste maa- norm on teinekord tõusnud kunni 75 hek- taarini. Sellepärast arwan ma, et käes- olewal korral ei ole mingit mõtet wõtta tawalisest normist suuremat, waid tuleb jääda traditsiooniliseks kujunenud ülem- määra — 50 hektaari juurde.

Edasi teen ma ettepaneku, § 3. punkt 1. lõppu ligi lisada järgmine uus lõige: „Tagasiantawatest maadest eral- datakse ja jäetakse tagasi andmata igal juhtumisel: a) koolimajad ühes seaduse järgi nõutawa koolimaaga; b) arstikohad; c) iseseiswad wäikemajapidamised, wälja arwatud need, mille pidajaiks on endised rüütelmõisa omanikud; d) töös- tus- ja äriettewõtete ning elumajade alu- sed krundid, samuti kõik muud senni wäljaantud iseseiswad rendiüksused“.

See osa on täiesti anoloogiline järg- mise punkt 2 wiimasele osale. Üldkom- misjon leidis, et mingil juhtumisel ei tohi tagasi anda koolimaju ega maid. Samuti loeti iseenesest mõistetawaks, et kõik ise- seiswatena wälja kujunenud wäiksemad rendiüksused peawad jääma tagasi and- mata. Sellepärast arwan ma, et juba liht- salt järjekindluse mõttes mu käesolew ettepanek wäärib wastuwõtmist.

Edasi teen ma § 3. punkt 2 kohta järg- mise ettepaneku: § 3. punkt 2 wastu wõtta järgmisel kujul: „Kirikuteenijate sennistes alalistes asukohtades wäljas- pool linnade ja alewite administratiiv- piire kui ka maakonnawalitsuse ettepa- nekul siseministri poolt kinnitatawate alewikkude ehituspiirkonde asuwaist kogudustemaist riigimaade planeerimise korras koguduste teenijate isiklikkudeks tarwidusteks eraldatud maad ühes nende peal asuwate kirikuteenijate elu- ja ma- japidamishoonetega ning muude päral- dustega, kogusuures mitte üle 50 ha.

Tagasiantawatest maadest eralda- takse ja jääwad tagasi andmata igal juhtu- misel: a) koolimajad ühes seaduse järgi nõutawa koolimaaga; b) iseseiswad wäikemaapidamised, mille pidajaiks ei ole koguduse teenijad; c) tööstus- ja äri- ettewõtete ning elumajade alused krundid, samuti kõik muud senni wäljaantud iseseiswad rendiüksused“.

See minu ettepanek läheb lahku II lu- gemisel wastuwõetud ettepanekust kõige- pealt normi suhtes. On ära jäetud sõnad „25 ha. wastawalt kogudustelt wõõran- datud metsa“. Edasi erineb mu ettepanek üldkommisjoni omast weel sellega, et on ligi lisatud järgmine uus osa: „Kui ka maakonnawalitsuse ettepanekul sisemi- nistri poolt kinnitatawate alewikkude ehituspiirkonde“. Iseenesest mõisteta- walt peawad jääma ka alewid. Ma waidlen wastu kategooriliselt maakom- misjoni nimel tehtud ettepanekule — sõ- nad „ja alewite“ käesolewast punktist wälja jätta. Ma tahaksin teada, kuidas mõtleb siseminister tulewikus lahendada alewite ehitusplatside küsimust, kui ale- wite maa-alad kogudustele päriseks antakse. Ma ei suuda üldse aru saada see- sugusest poliitikast, kui täna terwed maalahmakad eraomandusse üle antakse waid selleks, et neid homme alewite ja alewikkude jaoks uuesti sunniwiisil wõõ- randama hakata. Päris kindel on ju, et alewid ning alewikud maad wajawad, ja

et neile maasaamine võimaldada tuleb. Samuti on päewaselge, et alewite ja alewikkude elanikkude maawaldamise wahekord eraseltsiga sootuks teistsugune on kui riigiga. Härra Päts, Teiegi olete ju ühes teiste asjaomastega nõudnud, et Teie rendimaa linna käest ära wõetaks ja Teile renditaks riigimaadega ühesugusel alusel. Tähendab — on ikka mingisugune wahe, kelle käest maad renditakse, kas mingi asutuse wõi riigi käest. Küsimus seisab õieti selles, mis loetakse tähtsamaks: kas koguduste huwid, wõi alewite ja alewikkude huwid. Meie rühma arwates ei saa siin kahte seisukohta olla; koguduste huwides ei tohi alewitele ja alewikkudele edenemiseks hinge kinni panna.

Lõpuks erineb mu ettepanek II lugemisel wastuwõetust weel sellega, et ei kuulu tagasiandmisele ka „tööstus- ja äriettewõtete ning elumajade alused krundid, samuti kõik muud senni wäljaantud rendiüksused“. See lõige oli üldkommisjoni poolt vastu wõetud, jäeti aga Riigikogus II lugemisel wälja. Mu ettepanek punkt 2-se kohta on tehtud seks puhuks, kui punkt 2. hääletamisel wälja ei jäeta. Et punkt 2-st wälja jätta wõiks, teen ma ettepaneku seda punkti eriti hääletada. Lõpuks weel üks ettepanek punkt 2-se kohta: lahus hääletada härra Luur'ilt II lugemisel ettepanud punkt 2-se juurde kuuluw märkus, mis käsitab koguduste armuadramaade tagasiandmist.

Edasi teen ma ettepaneku § 3. punkt 3. wälja jätta. (W. Linnamägi, krst.: Kas segamini ei lähe need parandused?) Hoolitsege Teie enda paranduste eest, härra Linnamägi. Mulle näib, et sellele alusele nagu endistele omanikkudele juhtumisi maid antud, heakstegemisi rajada ei saa. Kui siin tahetakse kurja heaks pöörata, siis peaks selleks õiglasem alus leitama. Meie arwamine on algusest peale olnud sirge ja selge: mingisugusest walurahamaksimisest maareformi tagajärjel „kannatanuile“ ei saa juttugi olla. Sellepärast ei mingisuguseid tagasiandmisi endistele omanikkudele.

Samuti panen ma ette wälja jätta punkt 4. Punkt 4. käsitab tagasiandmisi tööstusettewõtete ehituste ja sisseseadete suhtes. Siin ei ole mingisuguseid raskusi kõiki neid küsimusi ilma waluta lahendada, praegumaks wate seaduste ja

määruste ning Riigikohtu otsuste põhjal. Käesolewa punkti raskus ja wõimatus seisab selles, et praeguse redaktsiooni põhjal päris kindel on, et tulewad tagasi anda endistele omanikkudele kõik wiinawabrikud. Punkt 4. tekst kõneleb sellest, et antakse tagasi kõik need tööstuslikkude ettewõtete ehitused ja sisseseaded, mis otsekoheste maksude seaduse § 453. punkt 26 alla ei kuulu. Kui härrasid Riigikogu liikmeid huwitab, siis wõite tulla ja mu käes olewa otsekoheste maksude seaduse § 453. punkt 26 tekstist ise oma silmadega lugeda, et selles punktis ei ole poolt sõnagi räägitud wiinawabrikutest. Järelikult — wiinawabrikud selle punkti alla ei kuulu, ja kui punkt 4 ka III lugemisel vastu wõtta sarnasena, nagu see II lugemisel vastu wõeti, siis tuleksid kõik wiinawabrikud endistele omanikkudele tagasi anda. Siinamaani on Riigikohus tunnustanud wiinawabrikud wõrandatuks ühes maaga mitte otsekoheste maksude seaduse § 453. punkt 26 põhjal, waid Balti eraseaduse teatud paragrahwide alusel. Kui aga nüüd käesolewas punkt 4-das üles seatakse põhimõte, et kogu küsimus tuleb lahendada ainult § 453. punkt 26 alusel, siis on selge, et ka Riigikohus ei saa peale selle ainsa — siitpeale enam teisele seisukohale asuda. Wiinawabrikud tulewad endistele omanikkudele tagasi anda.

Siin küsin ma põllutöoministeeriumilt, kas on wiimane kalkuleerinud, mis see lõbu riigile maksma läheks. Seda esiteks. Teiseks — kuidas saaks riik endistele omanikkudele tagasi anda need sisseseaded ja ehitused, mis juba aastate eest kolmandatele isikutele edasi müüdüd. Wäga kerge on teha heldeid käeliigutusi, aga enam kui läheks raskeks seesuguseid töotusi täita. Sest kuis saaks põllutöoministeerium anda tagasi warandused, mis enam tema omad ei olegi. Ma arwan, et Riigikogu käesolewat punkti sel kujul vastu wõtta ei tohi. III lugemisel punkt 4. enam parandada ei saa. Seepärast tuleb käesolew punkt hoopis wälja jätta, kui riigile miljonilisi kulusid ega lõpmata sekeldusi kaela tõmmata ei taheta.

Teiste tööstusettewõtete suhtes ei ole siin katki midagi. Riigikohus on teinud terve rea otsuseid tööstusettewõtete tagasiandmise suhtes. Neid aluseks wõttes wõib põllutöoministeerium takistama-

tult talitada, kui on vaja mõnda tööstus-ettevõtet tagasi anda. Praegusel kujul — ma rõhutan seda veel kord — ei tähendaks punkt 4. vastu võtmise muud midagi, kui põllutöoministeeriumi aseta-mist otse väljapääsemata seisukorda.

Lõpuks teen ma ettepaneku punkt 7. välja jätta. See punkt kõneleb raielankide tagasiandmisest Lõuna- ja Põhja-Eestis 1919. aasta ja Petseri ja naroo-wagustel maadel 1922. aasta raielangi alusel. Selle küsimuse kohta on pike-malt kõneldud käesolewa seaduse I ja II lugemisel. P. 7 ei tähenda midagi muud kui katset, seaduspäraseks tunnustada seda, mis omal ajal seadusvastaselt tehtud. Kui Wabariigi Walitsus 1920. aastal tegi raielankide wabaksandmise otsuse, mis „Riigi Teatajas“ siimaani välja kuulutatud ei ole, siis rikuti sellega juba wormaalseltki makswat korda. Peale selle on tähendatud otsus terawas wastolus makswa maaseadusega. Meil mak-sab aga põhimõte, et määrustega üldse ei saa seadusnorme muuta. Ammugi ei saa seda aga määrusega, mis seaduslik korras välja kuulutatud ei ole. Isegi kuupäewad on selle kirikuulsa otsuse juures segi läinud. Ühede dokumentide järgi on otsus tehtud 7. juunil, teistes aga räägitakse otsusest, mis tehtud 8. juunil. Wabariigi Walitsuse poolt 28. jaanuaril 1920. a. vastu võetud määrustes on selge sõnaga öeldud, et kõik metsa kohta tehtud lepingud endiste omanikkude suhtes oma makswuse kaotawad ja et nende põhjal saadawad tulud ilma erandita kuuluwad põllutöoministeeriumile. See määrus on „Riigi Teatajas“ välja kuulutatud ning on praegu maksew. Ma küsiksin, missuguse õiguse alusel wõidakse seaduslikke määrusi ebaseaduslikkude määrus-tega tühistada.

Siin wõiks kaaluda ainult üht küsimust ja nimelt seda, kas ei tuleks wõtta koh-tulikule wastutusele need, kes sarnase ebaseadusliku otsuse omalajal tegid ja lu-basid asuda selle teostamisele, riigile sada-sind miljoneid otsekohest rahalist kahju sünnitades. Ning nüüd tahetakse kogu see küsimus likwideerida sellega, et ebaseaduslikule määrusele tagantjärele tahe-takse anda seaduslik alus. On ennegi sar-naseid asju sündinud, aga korrektsest seadusandlusest see küll tunnistust ei anna.

Loetletud põhjustel teen ettepaneku p. 7. eriti hääletada ning — nimeliselt.

Meie rühm tahaks näha, kuipalju Riigi-kogus leidub neid, kes on walmis sea-dusrikkumist õigustama.

W. Linnamägi (krst.): Kordan oma II lugemisel tehtud parandus-ettepa-nekut § 3 punkt 2 juurde, nimelt wõtta punkt 2 järgmises redaktsioonis: „Kõik koguduste maad, mis enne maaseaduse („Riigi Teataja“ nr. 79/80 — 1919. a.) jõusseastumist koguduste tegelikul kasu-tamisel olid, väljaarwatud kirikumõisate renditalud.“ Põhjendusi ma enam ette tooma ei hakka, sest need olen ma ette toonud II lugemisel. Kui aga see paran-dus-ettepanek ei peaks vastu wõetama, seks juhtumiseks teen ma teise parandus-ettepaneku sellesama punkt 2. juurde ja nimelt järgmises redaktsioonis: „Wäljas-pool linnade administratiiv-piire asuwa-test koguduse maadest, riigimaade pla-neerimise korras koguduste tarwitusteks eraldatud kõlblikku maad ühes nende peal asuwate kogudusteenijate elu- ja majapi-damise hoonetega ja muude päraltolemis-tega, ning leerimajade ja palwemajadega, kogusuuruses mitte üle 75 ha. ja peale selle koguduste hoonete korrashoiuks ja kütteks wõimaluse korral kunni 25 ha. wastawalt koguduselt wõõrandatud metsa. Kus metsa ei ole, antakse selle asemel tagasi wastawas suuruses karja-maa wõi heinamaa haometsa wõi turba-maad.“ Palun hääletada minu wiimane parandus-ettepanek kahes osas, ja nimelt wiimane lause eraldi.

Põllutööminister A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! Käesolewa paragrahwi punkt 4-dasse on minu arwa-tes eksikombel redaktsiooniline wiga sisse jäänud. Nimelt räägitakse siin järg-mist: „Tööstuslikkude ettevõtete sisse-seaded, kui need ettevõtted otsekoheste maksude seaduse § 453 punkt 26 alla ei kuulu.“ Terwe seaduse mõte ja walit-suse motiivid, samuti ka komisjonis on käsitatud küsimust sellelt seisukohalt, et tagasiandmisele kuuluwad puhttööstusli-kud ettevõtted, kuna tagasiandmise alt jääwad välja kõik põllumajanduslikud et-tevõtted. § 453 räägib nendest ettevõ-tetest, mis ei käi tööstusmaksu alla ja siin on väga mitmesugused ettevõtted üles loetud. Punkt 26 all on peajasjalikult kõik põllumajanduslikud ettevõtted üles loetud, aga samas paragrahwis on teine punkt, nimelt punkt 24, kus räägitakse sarnastest nagu „ottshistka i sushka

serna...“ Muidugi ei ole keegi mõelnud, et mõnesugune wiljakuiwatus wõiks tagasiandmisele kuuluda. Samuti on p. 31-es öeldud: „selskohosjaistewmnoe winokurenje“, mis ka tööstuslike ettevõtete hulka ei kuulu. Siis on punkt 38-as „perwaja obrabotka wsjakowo roda kamnja“. Kui mõnel pool on mõni kiwimurd ja seal juures mõni väikene ehitus, kust mõisa oma hoonete jaoks kiwe murdis, siis wõiks praeguse tähelise redaktsiooni kohaselt nii seletada, et ka sarnased ettevõtted tagasiandmisele kuuluvad. Kuid kõik seisukohad tagasiandmisele ettevõtete asjus olid komisjonides walitsuse seisukohtadega ühtlased, et mingisugused väiketööstuslikud wõi puht põllumajanduslikud ettevõtted tagasiandmisele ei wõi kuuluda, ja sellepärast arwan, et punkt 26, mis redaktsiooniliselt eksitaw on, III lugemisel wälja tuleks jätta. Siis oleks wahekord täiesti selge, et selle punkti all ei saa põllumajanduslike tööstusettevõtete mõelda, mis ka alati on Riigikogu komisjoni soov olnud. (A. Anderkopp, tões.: Siis annate kõik tagasi, kui punkt 26 wälja jätate.) Siis lähewad tagasiandmisele ainult tööstusettevõtted, mis § 453 ei ole tähendatud. Olgugi, et § 453 on peale põllumajanduslike ettevõtete ka muid asju tähendatud, kuid see seaduse mõtet ei sega.

J. Jans (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Juba II lugemisel waidlesin käesolewa paragrahwi wastuwõtmise wastu, kuid ma ei saanud selle seaduse iseäraliku redaktsiooni tõttu mitte üksikasjaliselt iga § 3. punkti kohta sõna wõtta, waid pidin seda alles § 4. juures mõõda minnes tegema. Õnneks on juba minu märkused selle paragrahwi punkt 4. kohta oma mõju awaldanud ja on, nagu härra põllutööministri seletusest näha, seaduse-ramatust tõesti järele waadatud, et seda mis seaduseandjad mõelnud, see paragrahw ettepanud kujul ära ei ütlen, vähemalt punkt 4 mitte. Mina leian, et niisugustel oludel, kui on konstateeritud, et paragrahw wõi selle osa mitte läbi mõeldud ei ole, et tema tarwitamisel mingisugused kahtlused ja arusaamatused wõiwad tekkida, pealegi suured ja kaugeleulatawa tähendusega arusaamatused, et seaduse wastuwõtmine niisugustel tingimustel täiesti wõimatu peaks olema. Ei peaks igatahes mingisugust kahtlust olema, et käesolewa seaduse § 3. tuleb

tagasi lükata, vähemalt ta tähtsamad osad, wälja arwatud, ma arwan, wähest punkt 3.

Ma lisaksin sellele weel juurde, mis härra põllutööminister punkt 4. juures ette tõi, et kuigi wälja jäetaks § 453 punkt 26 nimetusest „punkt 26“, mis minu arwamise järele wast nüüd enam ka wõimalik ei ole, et sellega asi siis weel korras ei ole. Nimelt ka siis jääksid selle paragrahwi alt wälja wiinawabrikud, sest need pole otsekoheste maksude seaduse § 453. nimetatud. Järelikult, selle punkti negatiivse redaktsiooni juures tuleksid nad tingimata tagasiandmisele.

Siis, nagu ma juba II lugemisel tähendasin, on weel üks tähtis asi tähele panemata jäänud. Nimelt selle punktiga antakse tagasi meie suuremate wabrikute, muuseas Kreenholmi wabriku maa-alad. Kuid, nagu teada, wiimase maa-alade hulka kuulub ka kawatsetawa Narwa hüdro-elektrijaama maa-ala. (J. H ü n e r s o n, põl.: K a s k o s k a ?) Teatawasti asuwad need wabrikud ja nende maa-alad Narwa jõe kaldal, kose läheduses ja makswate seaduste järele on ka jõe säng nende oma, kelle päralt kaldad. Kui siin otsustatakse, et tuleb Narwa wabrikutele nende maa-ala tagasi anda ja ei wõeta seadusesse mingisugust klauseli, mis kose kasutamise õigust reserweeriks, siis peame selle kose, mille kasutamise kohta isegi naaberriigiga leping olemas, mõne aja pärast tagasi ostma ja maksuma ei tea kui palju terwest elektrijaama hinnast, wõib olla terve ehituse hinna. Mis mõte on siis niiviisi teha? Kui meie kord wõõrandanud oleme, siis kasutagem kujunenud õiguslikku seisukorda. Üks kord sadade aasta jooksul wõib ilma hinnata wõõrandada, kuid meie teist korda seda enam teha ei saa. Sellepärast tuleks selle paragrahwi punkt 4-sse sarnane klausel sisse wõtta, et meie ühte oma suuremat looduswara mitte ilmaaegu ei peaks käest ära andma. See § 3. punkt 4. on kõigesuurema ulatusega ja läheb meile wastuwõtmise korral õige kallis maksuma, kuipalju nimelt, seda on praegu raske wälja arwata.

Kuid ma waidlen ka teiste punktide wastu, sest ka need lähewad palju maksuma ja pole peale selle meie riigi majandusliku edenemise seisukohalt wastuwõetawad. Esiteks § 3. punkt 1 oma terwes ulatuses. Seal antakse tagasi ilma mingisuguse majandusliku põhimõtteta,

lihtsalt, et on üks grupp maa-alasid, mida hõlpsasti võib tagasi anda ja nähtavasti mitte mingil muul põhjusel, kui et wõõrandatud mõisate omanikke kuidagi wiisi osaliselt rahuldada, ilma et wõetaks arwesse neid tagasiantawaid wäärtusi üldise tasumaksmise summa wäljaarwamisel. Niisugust osalist tasuseadust anda on rahwamajanduslikult kui ka juriidiliselt täiesti lubamata, see teeb meie maaküsimuse lahendamise järjest keerulisemaks, missugusel keeruliseks tegemisel mingisugust loogilist alust ei ole. Minu arwates ei ole selleks õigust ühelgi erakonnal. Kui teie juba kord olete Eesti wabariigi kodanikud, siis wõtke seda riiki ka nii, et teda ka tulewikus saaks walitseda, et teil ka tulewikus materiaalseid wäärtusi käes oleks selle riigi walitsemiseks. Ka rikub see § 3-da p. 1 maaseaduse põhimõtet, nimelt seda, et maa peab minema nende kätte, kes seda hariwad. Siin tähendati, et antakse maatükid tagasi, mis palju suuremad on kui mõisad ja mida riik wõiks tükeldada maakasutajatele. Nagu minu parteiseltsimees rkl. Gustawson tähendas, ei hakka tagasisaajad neid ise harima, waid kui maatükk tagasi saadakse, siis tehakse see rahaks. Mis puutub kirikumaadesse (M. L a a r m a n, põl.: Härra Jans, selle ettepaneku tegi härra Martna.) Mis Martna tegi, see ei ole minule siduwaks. (W a h e l h ü ü e. J. L a t t i k, krst. poolt.) Lubage, meil ei ole sõjawäelist korda. Mina pean partei distsipliini, aga minu parteiseltsimees Martna tegi selle ettepaneku mingisugustel kõrwalistel põhjustel, millest minul teada ei ole. Ja teie kasutate nüüd seda. (M. L a a r m a n, põl.: Mis nüüd wiga rääkida, wana Martna ei ole kodus.) Mina konstateerin ainult, et mina ei saanud härra Martna seisukohaga ühineda. Kuid mina läksin Teie wahelhüüete pärast kõrwale ja ei rääkinud mitte kirikumaadest.

Mina ütlesin juba kord, et mina ei oleks kirikuteenijatele maatükkide andmise wastu, kui nad ise põldu hakkaksid pidama, aga härra Linnamägi seletas, et nad ise maad harima ei hakka... (W. L i n n a m ä g i, krst.: E i m õ t l e g i!) Neile kes ise maad hariwad, wõiks seda anda ja nii palju kui nad jõuawad harida. Minul on aga weel teine põhjus. Härrad kristlased ütlewad, et sotsiaaldemokraadid on ülekohut teinud ja maad ära wõtnud, on püha eraomandust rikkunud ja ei

pea üheksandat wõi kümnendat käsku, mida olla rikutud. (W a h e l h ü ü e.) Mina ei mäleta, missugust käsku just maaseadusega on rikutud, aga igatahes käskusid olla rikutud. Mina omalt poolt leian, et kristlased ka ise oma käskusid ei pea. Kui keegi oma kärke ja seadusi ei pea, siis ei ole temal ka õigus nõuda, et teised neid peaksid. Mina olen seda öelnud meie sakslastele, et nad seawad oma nõudmised üles nende põhimõtete alusel, mida sotsiaaldemokraadid tunnistasawad, et andke meile seda ja seda, andke meile kultuur-autonoomia. Sellejuures aga nad ise neid põhimõtteid ei pea. Minu arwamise järele on wõimatu koostöödamine niisuguste inimestega. Sellepärast on ka kirikumaade tagasiandmine kiriklastele täielik iseeneste ja rahwa kõlbluse rikkumine — demoralisatsioon. (J. L a t t i k, krst.: Õ i g e!) Kuna kristlased ise tunnistawad, et nad oma seadusi ei pea, järelikult ei ole neil õigus nende põhjal midagi nõuda. Pealegi on nad ise hakanud wiimasel ajal ülewõtmisi toimetama, mida isegi juriidiliselt põhjendada ei saa, aga mis kindlasti käiwad käskude wastu ja wist üheksanda käsu wastu, et sina ei pea himustama oma ligemise koda. Waadake minu härrad, need asjad, mis teie olete teinud, kompromiteeriwad meie riiki ja teewad meie maareformi kaitsemise ilma ees wäga raskeks. (J. L a t t i k, krst.: Kas Teie sakste ees sellega oma numbrit parandate?) Mina ei paranda kellegi ees oma numbrit, waid ütlen seda, mis minu parem arusaamine õigeks peab. Mina leian, et asjad mitte korras ei ole, põhimõtteta ülewõtmised kodanlaste poolt on riiklik hädaoht. Teie kahepaiksuse tõttu ei tule teile maad anda.

Edasi on täiesti arusaamatu, mispärast metsalandid wabaks antakse. (J. L a t t i k, krst.: E t w i t s u s a a k s.) Mina küsisin põllutöoministeriumist järele, missugused on nende motiivid ja minule seletati: mõisnikud olla saanud wastawate aastate eest põllusaagi mõisast kätte ja et metsalank olla samuti aastase põllusaagi osa ja sellepärast tuleks see tagantjärele wabaks anda. Kuid niisugune asi ei ole ei põlluteaduslikust ega juriidilisest seisukohast õige, ja sellepärast ei leia mina mingisugust alust, et tükiwiisi metsa endistele omanikkudele antakse, pillatakse meie rahwuslikku warandust, ilma et nendega arwe õiendataks ül-

dise tasuseaduse alusel. Kui teie tõesti seda õigeks peate ja leiate, et südametunnistuse järele tuleb mõisnikkudele tasu anda, siis pidage korda ja walitsege riiki, nagu seda teha tuleb ja ärge katsuge suurte küsimuste otsustamisest aastate wiisi mööda hiilida wäiklaste heakstegemiste abil. Kunagi tuleb siin terve küsimus otsustada, ja ta tuleb otsustada palju raskematel tingimustel, kui seda sennimaani wõis ja praegu wõiks. Metsalankide tagasiandmine on täiesti põhjendamata ja lubamata.

Siis on suwilate tagasiandmise küsimus. Seda wõiks weel põhjendada, et wõib olla wabariik ei saa suwilaid kasutada ja nad lähewad korrast ära, keegi neid ei paranda, kuid tõepoolest ei ole asi nii. Suwilate ülewõtmise küsimus on jäetud lahtiseks, wist Riigikohus on mingisuguse otsuse põhjal nende ülewõtmise seisma pannud ja selle lahendamata juriidilise konflikti tõttu neid kumbki pool ei kasuta ja laseb käest ära minna. Kuid mina arwan, et niisugune seisukord ei õigusta weel mitte tagasiandmist, waid kui juba tagasiandmine peab olema, siis tuleb seda wõtta jälle arwesse üldise tasumaksmise juures. Pidage meeles, meie waidleme siin iga marga pärast mitmesuguste tarwilikkude asutuste peale wäljandmisel, kuid nüüd on miljonilised warandused selle seadusega kaalu peal, ja meie tahame nähtawasti läbi mõtlemata heakstegemise mõttest aetuna rahwuslikke warandusi käest ära anda, ilma et wastutus tulewiku eest oma peale wõtta wõiks. (K. Päts, põl.: Meil on majasid linnas, neid wõiks karawawaranduseks pidada.) Waadake, härra Päts, Teie omal ajal kirjutasite mitmetele manifestidele ja seadustele alla, mis „Riigi Teatajas“ ära trükitud, ja muuseas müüsite mõisate inwentaari, enne kui see wõõrandatud oli, ja müüsite teda edasi kolmandatele isikutele iga meie makswa seaduse nõuete wastaselt. Kelle warandus see oli? Kui kord warandusi on wõõrandatud, ja kui seda wõõrandamist tuleb juriidiliselt ja kõlbliselt kaitsta maailma ees, siis ei wõi niisuguse wõõrandatud warandusega hooletult ümber käia, waid iga warandus arwestatakse ja selle rikkimineku ja korrasoleku eest wastutatakse. Pidage meeles, et selle seaduse põhjal tagasiantawate waranduste eest, kui nad korras ei ole, tuleb kahjutasu maksta. Sellepärast, kuna seda

seisukohta ei ole weel kaalutud, mis selle kahjutasu maksmisega tuleb teha, siis ei wõi minu arwamise järele seda paragrahwi juba sellest seisukohast wõttes wastu wõtta. Nii siis mina jään selle juurde, et § 3 tuleb tagasi lükata, wälja arwatud punkt 3-as, kus räägitakse maadest, mis wälja antud endisele omanikule wõi tema lastele maaseaduse § 15 punkt 3 mõtte kohaselt.

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Mina ei taha teie tähelepanu mitte kaua kinni pidada, waid ainult paari sõnaga ühe pildi lähemast minewikust teie silmade ette maalida. Mina ei hakka mälestusi ette tooma kaugemast minewikust, ei hakka meelde tuletama, kuidas eestlaste esiwanemaid tapeti, enne kui maa, mida nüüd tagasi tahetakse anda, nende käest ära wõeti. Ei taha rääkida sellest ajast, kus meie isasid ja esiisasid koerte wastu wahetati, kus nende sisikonnad lõhki lõigati selleks, et härrased oma jalgu seal sees wõisid soojendada, waid ma tahan luua pildi minewikust, millest weel 20 aastat mööda ei ole, ja millest osa asjaosalisi weel elab.

See sünnib kirikumõisas, seal pidustawad õpetaja ja naabruses elutsewad mõisnikud oma perekondadega, seal on muusika, weinid, wäljas aga sajab lumelortsu, puude külge on seotud poolalasti inimkehad, need waewlewad külma käes seal puude küljes juba terve päew. Paar koguduse liiget, taluperemeest lähewad õpetaja juurde paluma, et need inimesed lahti lastaks, tuletawad meelde, et ta ise on neid inimesi leeritanud, ta ise on neid laulatanud. Neile lubatakse neid isikuid wabastada, kutsutakse neid seda pealt waatama, ja warsti lehwib parunipreili käes walge rätik, kõlab kogupauk, ja kuulid puuriwad nende inimeste kehadesse. Neid on wabastatud. Küsijad aga wangistatakse. See wanamees, kes minule seda rääkis läinud nädalal, kõneles, et ta on oma selga laotud hoopisid lugenud 60, ja siis on minestusse langenud. Pärast on teda wangimajas kinni peetud aastaid, ilma et süüdi oleks leitud.

Rahwas ei ole sarnaseid pilte mitte unustanud, sest ei ole weel 20 aastat möödas sellest, kui need sündisid. Ja mina tuletan ainult rahwasaadikutele meelde, et nad oma walijatele peawad aru andma, kui nende käest küsitakse, kelle kasusid nad kaitsewad. (W a h e l-

hüüe tööerakonnast: Kes Teid siia kohtumõistjaks on palunud?) Minu walijad on mind selleks siia saatnud, ja ma olen kindel, et § 3-das ettenähtud tagasiandmistega antakse wõimalus mitte ainult kommunistidele, waid terwele rahwale ette heita parlamendile rahwahuwide äraandmist, rahwahuwide ärasahkerdamist sel ajal, kus rahwas raskeid koormatusi kannab.

O. Gustawson (is.): Ma tahaksin teha ühe faktilise õienduse. Härra põllutöominister on seletanud, et punkt 26-dat tuleb waadata kui redaktsioonilist äpardust. Mina arwan, et see siiski nii ei ole. Walitsuse ettepanekus, samuti ka üldkommissjoni paljundustes, mis wäga mitmed on tehtud, on see alati figureerinud mitte kui redaktsiooniline wiga, waid kui seaduse alus, mida põllutöoministriumil esitajad kategooriliselt on kaitse-

nud. Sellepärast waidlen härra Kerem'i ettepaneku wastu: punkt 26-dat kui redaktsioonilist wiga kustutada.

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Aniko poolt on esitatud ettepanek, wõtta § 3 punkt 2-se juurde weel üks märkus järgmiselt: „Märkus 2. Tagasi antakse kõik maa-alad, mis Rootsi walitsuse poolt sihtwarandusena kogudustele kingitud, kui kogudustel sellekohased tõendawad dokumendid olemas.“

Korra kohta on sõna rkl. Laarman'il.

M. Laarman (põl.): Teen ettepaneku koosolek lõpetada.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.05 m.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäär **T. Kalbus**.